https://doi.org/10.26682/hjuod.2023.26.2.40
گوڤارا زانكويا دهوك، پەربەندا: 26، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی وكومەلناسی)، بپ 654-678، 2023

هەلویستێ پەرلەمانێ مسرێ ژ پەیوەندیێن مسری – بەریتانی
(1924-1936 خواندنەكا مێژوویی)

محمد عباس حمید و شیرزاد زكریا محمد
پشكا مێژوو، فاكولتییا زانستێن مرۆڤایەتی، زانكۆیا زاخۆ، هەرێما كوردستانێ– عیراق

((مێژوویا وەرگرتنا ڤەكولینێ: 12 ئەیلولێ ،2023 ، مێژوویا رەزامەندیا بەلاڤكرنێ: 24 چریا ئێكێ، 2023))

پوختە

وەلاتێ مسرێ ل سالا (1924) روودانەكا سیاسی یا گرنگ بخۆڤەدیت، ئەوژی دامەزراندنا پەرلەمانێ مسرێ ب هەردوو جڤاتێن (نوونەران و پیران) بوو ، ئەڤی پەرلەمانی رولەكێ مەزن د سیاسەتا مسرێ یا ژ دەرڤە دگێران، بتایبەت د پەیوەندیێن مسری و بەریتانیدا، لدەسپێكا ئەڤان پەیوەندییان ئەوژی دانوستاندنێن دناڤبەرا هەردوو لایەنان دا دەربارەی سەربەخۆیا مسرێ بوون، ژ گرنگترین ڤان دانوستاندنان (سعد زغلول – مكدونالد Macdonald 1924) و (ثروت– چمبرلن Chamberlain 1927-1928) و (محمد محمود–هندرسون Henderson 1929) و (مصطفى النحاس–هندرسون Henderson 1930) و ل دووماهیێ گرێدانا پەیمانا (1936) بوو .

بۆ ئەڤێ مەبەستێ چەندین پرسیار هاتینە ئازراندن، وەك : ئایە پەرلەمانێ مسرێ ل ئەڤی دەمی چەند بهێز بوو؟ ئایە پەرلەمانتارێن مسرێ ب هەردوو جڤاتێن (نوونەران و پیران) چەند كارتێكرن لسەر رەوشا سیاسی یا مسرێ كربوون؟ ئایە فشارێن بەریتانیا لسەر پەرلەمانی ببوو مەترسی بۆ سەر مافێن مسرێ؟ ئایە بەریتانیا چ رۆل د مژارا دیاركرنا پاشەرۆژا مسرێ دا هەبوو؟ .

پەیڤێن گرنگ : پەرلەمانێ مسری، بەریتانیا، ئەندامێن پەرلەمانی، دانوستاندن، سەروك وەزیران، پەیمانا (1936) .

1.پێشەكی

هەر ژ دامەزراندنا پەرلەمانێ مسرێ ل سالا 1924 هەتا گرێدانا پەیمانا 1936 دناڤبەرا مسر و بەریتانیادا، پەرلە مانتارێن مسرێ بەردەوام دویڤچوونا پەیوەندیێن مسری بەریتانی دكرن، و هەر لدەسپێكێ ئەندامێن پەرلەمانی پێشبینی دكرن ئارمانجا سیاسەتا بەریتانیا كونترولێ لسەر مسرێ بكەت، لەورا داخواز دكرن بزووترین دەم كارتێكرنا بەریتانیا لسەر مسرێ ب دووماهی بهێت، ئەوژی برێكا ئەنجامدانا دانوستاندنێن دگەل بەریتانیا و بشێن تا رادەكێ مەزن مافێن مسرێ د سەربەخۆیا سەرتاسەری بدەستڤەبینن .

گرنگیا ئەڤێ ڤەكولینێ ئەوە كو لایەنەكێ گرنگ ژ پەیوەندیێن مسری بەریتانی بخۆڤەدگریت، دئەڤی ماوەیدا دۆیڤچوون و هەلسەنگاندنا ئەندامێن پەرلەمانی بۆ مژارا مسری و راوەستاندنا ئەوان هەمبەر فشارێن بەریتانی، ژبەر ئەڤێ چەندێ بفەر هاتیە دیتن ڤەكۆلینەك لسەر ئەڤی ماوەیی بهێتە ئەنجامدان، داكۆ مەرەم و هەلویستێ پەرلەمانێ مسرێ ژ دیاركرنا هەولێن بەریتانیا دەربارەی مژارا مسری بشێوەیەكێ زانستی بهێتە شرۆڤەكرن .

ئارمانج ژ ئەڤێ ڤەكولینێ دیاركرنا هزروبیرێن ئەندامێن پەرلەمانی و حكومەتا مسری بەرامبەر مژارا مسری یە ، هەروەسا دیاركرنا پەیوەندیا مسرێ دگەل بەریتانیا وەك گرنگترین مژار د مێژوویا مسرێ یا نویدا دهاتە هژمارتن، هەر ژ دەسپێكرنا دانوستاندنێن (سعد – مكدونالد Macdonald 1924 - 1929) و هەتا گرێدانا پەیمانا مسری بەریتانی ل سالا (1936) ، د ئەڤێ ڤەكولینێدا جەخت لسەر هەلویستێ پەرلەمانتارێن مسرێ ب هەردوو جڤاتێن (نوونەران و پیران)

ژ رووداں و پەیوەندیێن مسری بەریتانی (1924 – 1936) هاتیە کرن .

ژبۆ ئەنجامدانا ئەڤێ ڤەکولینێ و لسەر کومکرنا پێزانینان پشت بەستن لسەر کونڤیسێن پەرلەمانێ مسری ب هەردوو جڤاتێن (نوونەران و پیران) ل پلا ئێکێدا هاتیە کرن، سەرەڕای وەرگرتنا مفای ژ هندەك ژێدەرێن دیتر بو روونکرنا هندەك رووداںان . ژ ئەواںان بەلگەنامێن وەزارەتا ژ دەرڤە یا مسرێ لژێر ناڤونیشانێن (القضية المصرية 1882-1952) د ئەڤان بەلگەنامەیان دا پێزانینێن گەلەك گرنگ دەربارەی مژارا مسری هاتینە شرۆڤەکرن، هەروەسا پەرتووکا (تطور الحركة الوطنية في مصر من سنة 1918 إلى سنه 1936) یا دانەر (عبدالعظيم محمد ابراهيم رمضان)، هەروەسا بیرەوەریێن کەسایەتیێن مسری ژ گرنگترینان (مذكرات في السياسة المصرية) یا خودانێ وێ (محمد حسين هيكل)، زێدەباری بکارهینانا رێژەکا باش یا رۆژنامە و بەلگەنامێن بەریتانی ئەڤ ڤەکولینە زەنگین کرییە و گەلەك رووداںێن ڤەشارتی ئاشکەرا کرینە .

لبەر روناهیا ئەڤان ژێدەرێن جۆراوجۆر بۆ ئەنجامدانا ئەڤێ ڤەکولینێ رێبازا "چەندایەتیا شرۆڤەکرنا مێژوویی) هاتیە پەیرەوکرن، چونکە لدویڤ ئەڤێ رێبازێ دێ بشێوە یەکێ دروست پێشهاتێن مژارا مسری، رولێ بەریتانیا و کارتێکرنا ئەوێ لسەر رەوشا مسرێ و بەرژەوەندیێن بەریتانیا دیاربیت، هەروەسا هەلویستێ ئەندامێن پەرلەمانێ مسرێ بەرامبەر پەیوەندیێن مسری بەریتانی دهێتە زانین .

2.دەروازە : پەیوەندیێن مسری - بەریتانی 1882 – 1924

لدویڤ کونڤیسێن پەرلەمانێ مسری دناڤبەرا سالێن (1924– 1936) دهێتە دیتن، کو ئەڤی پەرلەمانی رولەکێ مەزن د ئاراستەکرنا سیاسەتا مسرێ یا ژ دەرڤە هەبوو ، بتایبەت پەیوەندیێن مسری – بەریتانی، لدەسپێکا ئەڤان پەیوەندییان ئەوژی دانوستاندنێن دناڤبەرا هەردوو لایەناندا دەربارەی سەربەخۆیا مسر بوون، ئەوا لدویڤ بەیاناما (28 شوبات 1922) دەرکەڤتی، ئەڤ گازیە وەك گرنگترین بابەت د پەرلەمانێ مسریدا ب هەردوو جڤاتێن (نوونەران و پیران) دهاتە هژمارتن .

هەژی گوتنێیە هزرا دانوستاندنان دگەل داگیرکرنا بەریتانیا بۆ مسرێ ل سالا (1882) دەسپێکر ، دەمێ بەریتانیا هەست ب هەبوونا خۆ یا نە یاسایی ل مسرێ کری، لەورا پشتی ژناڤبرنا شورەشا (العرابی)[1] برێکا وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانیا (لورد گرانفیل Granville)بروسکەك بۆ هەر ئێك ژ دەولەتا (ئوسمانی ، فەرەنسا ، نەمسا ، ئەلمانیا ، روسیا و ئیتالیا) هنارت و تێدا هاتبوو "بەریتانیا سۆزێ ددەت هەتا سالا (1888) هێزێن خۆ ژ مسرێ ڤەکێشیت، بەلێ ب مەرجەکی ئاشتی و ئێمناهی ل مسرێ جێبەجێ ببیت" (البشری، 1987 ، 22) .

د ئەڤی چوارچوڤیدا بەریتانیا بەرەڤ دانوستاندنان چوو، جار دگەل دەولەتێن ئەوروپی و جاران دگەل دەولەتا ئوسمانی، چونکە بەریتانیا هزردکر ڕازیبوونا بنەمایێ دانوستاندنان د مژارا دەرکەڤتنا هێزێن بەریتانی ژ مسرێ، دێ مسری هزرکەن بەریتانیا حەز ناکەت بشێوەکێ بەردەوام د وەلاتێ ئەواندا بمینیت، و داخوازا دەرکەڤتنا هێزێن بەریتانی دێ کێم بیت، و دەمێ بەریتانیا دانوستاندن دەسپێکرین سیاسەتا درێژکرنێ بکاردهینات، باشترین نموونە لسەر ئەڤێ سیاسەتێ ئەوژی دانوستاندنێن (مختار باشا – سیر درمندولف Dermin dolph 1885 – 1887) [2] بوو ، بەلێ ئەڤان دانوستاندنان نەشیان ڤێانەکێ بۆ دەست نیشانکرنا دەرکەڤتنا هێزێن بەریتانی ژ مسرێ بوو بدانن (رزق، 1975، 119 – 121) .

لسالا (1887) لدویڤ حەزا حکومەتا (سالسبری Salisbury 1886 - 1892)بەریتانیا پێشنیارکر دووبارە دانوستاندنان دگەل دەولەتا ئوسمانی ئەنجامبدەن، دیسان (دورمندولف) بۆ دانوستاندنان هاتە هنارتن، ل ئەیارا (1887) هەردوو لایەن گەهشتنە رێکەڤتنەکێ ئەوژی پشتی بورینا سێ سالان ژ ئیمزاکرنا ئەڤێ رێکەفتنێ هێزێن بەریتانی ژ مسرێ دەرکەڤن، بەلێ ئەگەر مەترسیەکا ناڤخویی یان دەرەکی دەرکەڤت و ئەڤێ مەترسیێ گەف ل ئێمناهیا وەلاتی کر ، دەرکەڤتنا هێزێن بەریتانی ژ مسرێ دهێتە پاشئێخستن، و لدویڤ رێکەڤتنێ هەردوو دەولەتان ماف هەبوو ئەگەر مسر تووشی مەترسیەکا دەرەکی بوو هێزێ بهێنرن، بەلێ ژبەر نەرازیبوونا روسیا و فەرەنسا لسەر بنەرەتێ پێشکێشکرنا دەستهەلاتەکا زێدە یا بەریتانی لسەر مسرێ، سولتانی ئوسمانی (عبدالحميد الثاني 1876-1909) رەتکر ڤێ رێکەفتنێ پەسەند بکەت و پێشنیارکر ئەگەر بارودۆخێ ناڤخویی ل مسرێ تێکچوو یان تووشی مەترسیەکا دەرەکی

بوو دەولەتا ئوسمانى هێزێن خۆ بەرەڤ مسرێ بهنێريت، و ئەگەر پێدڤى بوو دێ داخوازا هاريكارييێ ژ حكومەتا بەريتانى كەت، بەلێ بەريتانيا ئەڤ پێشنيارە رەتكر (النجار ، 1975، 149) .

لدەسپێكا سالا (1890) دەولەتا ئوسمانى باليوزێ خۆ يێ پاريس (أسعد باشا) ڕاسپارد داكو داخوازا هاريكارييێ ژ وەزيرێ ژ دەرڤە يێ فەرەنسى (مسيو ريبو Misyou Ribo) بكەت،كو ئەو ژلايێ خۆڤە داخوازێ ژ حكومەتا بەريتانى بكەت دووبارە دانوستاندنان دگەل دەولەتا ئوسمانى بكەن، بەلێ حكومەتا سالسبرى ئەڤ داخوازيە ڕەتكر و خۆ ب ڕێكەڤتنا دورمندولف ڤە گرێدان (الرافعى، 1921، 137) .

داگيركاريا بەريتانى لسەر مسرێ هەتا بەرپابوونا شەرێ جيهانى يێ ئێكێ (1914-1918) بەردەوام بوو ، ل 18 كانوونا ئێكێ 1914 بەريتانيا پاراستنا خۆ لسەر مسرێ راگەهاند و دەمێ شەڕ ب دووماهى هاتى شورەشا سالا (1919) [3] ژ ئەنجامێ نە پێگيريكرنا بەريتانيا ب ئەوان سۆزێن بۆ سەربەخۆيا مسرێ پشتى شەڕى داين بەرپابوو ، د ئەڤى دەميدا ب ئارمانجا ئارامكرنا هەستێ نيشتمانى و دووركرنا مللەتێ مسرێ ژ داخوازيێن سەرەكى بۆ دووماهى هاتنا داگيركاريێ و جێبەجێكرنا سەربەخۆيا سەرتاسەرى، بەريتانيا ڕابوو وەزيرێ داگيرگەهان (لورد ملنر Milner) بسەروكاتيا لژنەكێ بۆ دانانا دەستورەكى بۆ مسرێ و د چوارچوڤێ (پاراستنا بەريتانيدا) بەرەڤ مسرێ هات، د هەمان دەمدا پارتا (الوفد)[4] داخواز ژ خەلكێ كرن بايكوتا ئەڤى دەستوورى بكەن، و سەركردێن مللەتى بۆ (ملنر) دياركرن كو چ دانوستاندنان دگەل ئەوى ناكەن، لڤێرێ (ملنر) دياركر كو ئەو يێ ڕازييە بشێوەكێ يەكسان دانوستاندنان دناڤبەرا مسرێ و بەريتانيا دا ئەنجامبدەت، و دانپێدانێ ب سەربەخۆيا مسرێ بكەن، بەلێ ب مەرجەكى بەرژەوەنديێن بەريتانيا بهێنە پاراستن و سەرپەرشتيێ لسەر سياسەتا ژ دەرڤە يا مسرێ بكەن و هێزەكا بەريتانى ل مسرێ بمينيت، هەروەسا پێشكێشكرنا ئيمتيازاتان بۆ بەريتانيا كو تێدا مافێن بيانيان و بەرژەوەنديێن ئەوان پاراستى بن، و شاندەكێ مسرى بۆ ئەنجامدانا دانوستاندنان دگەل لايەنێ بەريتانى بەرەڤ لەندەن چوون، د ئەڤى دەميدا شاندێ مسرى داخواز ژ (ملنر) كرن ل شووينا حكومەتا بەريتانى بنەمايێ سەربەخۆيا سەرتاسەرى بۆ مسرێ وەك دەسپێكەك بۆ دانوستاندنان د

مژارا گەرەنتيياندا رازى بىن، بەلێ (ملنر) يێ رژد بوو دەسپێكا دانوستاندنێن شاندێ مسرى لسەر بەرژەوەنديێن بەريتانيان بن (أبو الفتح ، د.ت، 229 – 242) .

ئەڤ دانوستاندنە ب پێشكێشكرنا پروژێ (ملنر)[5] ب دووماهى هاتن و پشتى ڕێكەڤتنێ لسەر مللەتێ مسرى هاتە بەلاڤكرن، ناڤەروكا ئەڤى پروژەى گرێدانا پەيمانەكێ دناڤبەرا مسر و بەريتانيا دابوو، كو تێدا بەريتانيا دانپێدانێ ب سەربەخۆيا مسرێ وەك دەولەتەكا پاشايەتيا دەستوورى يا خۆدان دەستەيێن پەرلەمانى بكەت، د بەرامبەردا مسر چەندين مافان ژبۆ بەرژەوەنديێن تايبەت يێن بەريتانيا پێشكێش بكەت، ژ ئەوانان وەكو هەبوونا هێزەكا لەشكەرى يا بەريتانى ل مسرێ ژبۆ پاراستنا ڕێكێن هاتن و چوونا بەريتانيا (البراوى، 1952، 122 – 123) .

ژ ئەگەرێن نوونەريا ژ دەرڤە و مژارا هەبوونا هێزەكا بەريتانى لسەر ئەردێن مسرێ دانوستاندنێن (ملنر) سەرنەگرتن، سەركردێ شورەشا 1919(سعد زغلولى) ڕاگەهاند ئەگەر لژنا (ملنر) بوچوونا شاندێ مسرى د نوونەراتيا ژ دەرڤە ئەوا ژ مەزنترين ستينێن سەربەخۆيێ دهێتە هژمارتن بەرچاڤ نەوەرگرت، چ هيڤى ژبو دانوستاندنان و گەهشتنا ڕێكەڤتنێ دناڤبەرا مسر و بەريتانيا دا نامينيت (رمضان، 1989 ، 83) .

دووماهى دانوستاندنێن دناڤبەرا مسر و بەريتانيا ژبەرى سەردەمێ پەرلەمانى، ئەوژى دانوستاندنێن (عدلى يكن – كيرزن Curzon) [6] ل سالا (1921) بوون، تێدا لايەنێ بەريتانى لسەر ڕاستڤەكرنا تێكستێ تايبەت ب پەيوەنديێن ژ دەرڤە و بنەمايێ نوونەراتيێ ڕازيبوو ، بەلێ دڕاستيدا ئەڤى تێكستى چ ئازادى پێشكێشى وەزيرێ ژ دەرڤە يێ مسرى نەدكر ، چونكە ئەڤ وەزيرە بشێوەكێ ڕاستەوخۆ لژێر چاڤدێريا نوونەرێ بالا يێ بەريتانى (المندوب السامى) و كارگێريا بەريتانيدا بوو (باشا ، 1991 ، 57) .

هەر چاوان بيت دانوستاندن بێ ئەنجام ب دووماهى هاتن، چونكە لايەنێ بەريتانى دڤيان هێزێن بەريتانى ل هەمى ئەردێن مسرێ بمينن، د هەمان دەمدا سەرۆك وەزيران (عدلى يكن 1921) يێ رژدبوو هێزێن بەريتانى بتنێ ل دەڤەرا كەنالێ سويس بمينن، و بەرەڤانيكرن ژ كەنالێ سويس بهانەيا بەريتانيا بوو ژبۆ مانا هێزەكا بەريتانى ل مسرێ (هيكل ، 1990 ، 250) ، (عدلى يكن) بێ ئەنجام ژ لەندەن

زڤری و ل 18 کانوونا ئێکێ (1921) دەست ژ کارکێشانا خۆ پێکێشکر ، وەلاتێ مسر بێ حکومەت ما (بیرك ، 1987، 60) ، لدەمێ هەمی رێك ل هەمبەر چارەسەرییان هاتینە گرتن، نوونەرێ بالا یێ بەریتانی (لورد اللنبی) زڤری قاهیرە و بەیاننامانا ئەلنبی (تصریح اللنبی) ل 28 شوباتا (1922) راگەهاند، کو تێدا هاتبوو :" حکومەتا بەریتانی راگەهاند پاراستن ل سەر مسرێ ب دووماهی بهێت و دانپێدان ب مسر وەك دەولەتەکا سەربەخۆ یا خۆدان دەستهەلات، بەلێ دڤێت چار خالێ بۆ دانوستاندنێن بهێت بهێنە دیارکرن" ئەوژی :

1.گرنتیا رێکێن هاتن و چوونا ئیمپراتوریەتا بەریتانی .

2.بەرەڤانیکرن ژ مسرێ دژی هەر دەست درێژییەکا ژ دەرڤە .

3.پاراستنا بەرژەوەندیێن بیانی ل مسرێ و پاراستنا کەم نەتەوان .

4.بارودۆخێ سودان وەک خۆ بمینیت .

د ئەڤی دەمیدا پارتا (الوفد) بسەروکاتیا (سعد زغلول) نەرازیبوون و دژایەتیا بەیاننامانا 28 شوبات کرن، بتایبەت ئەڤ بەیاننامە د ماوێ دوور ئێخستنا (سعد زغلول) و هەڤالێن وی دەرکەڤتبوو (هیکل، 1969، 514) .

3.تەوەرێ ئێکێ : پەرلەمانێ مسرێ و دانوستاندنێن (سعد زغلول – مکدونالد) ل سالا 1924

سیاسەتا مسر یا ژ دەرڤە ب سیاسەتا بەریتانیا ڤە گرێدایی بوو، چونکە دەمێ مسر لدویف بەیاننامانا (28 شوبات 1922) سەربەخۆیا خۆ وەرگرتی، بەریتانیا پاراستن لسەر چوار خالان کر، ب بەهانەیا ئەڤان خالان بەریتانیا شیا دەستهەلات و کونترولا خۆ لسەر سیاسەتا مسرێ یا ناڤخویی و ژ دەرڤە بهێز بکەت، و هەر وەختەکێ ڤیایی مایتێکرن د سیاسەتا مسریدا دکر (مجلة البرلمان العربی، العدد 59 ، 1995، 94) ، لدەمێ پەسەندکرنا ئەڤێ بەیاننامێ ژلایێ پەرلەمانێ بەریتانیڤە ل (15 ئادارا 1922) حکومەتا بەریتانی بەیاننامەك راگەهاند و تێدا هاتبوو "دووماهی هاتنا پاراستنا بەریتانی لسەر مسرێ چ گهورینان د بارودۆخێ سیاسی یێ مسرێ دا ناکەت و سلامەتی و ئێمناهیا مسرێ گەلەك پێدڤیە ژبو ئێمناهیا ئیمپراتوریەتا بەریتانی" (رمضان، د.ت، 361) .

ل (19 نیسان 1923) لدویڤ فەرمانەکا پاشایی ئیمزا لسەر دەستورێ مسرێ هاتەکرن (بدوی، 1994، 268) ، و لدویڤ ڤی دەستوری پەرلەمان ژ دوو جڤاتان پێك دهات، ئەوژی جڤاتا نوونەران و جڤاتا پیرانە (م.م.ش، ج4 ، 1924، 159) ، دەستورێ مسرێ (270) بەند دەربارەی دەولەتا مسرێ و سیستەمێ دەستهەلاتداریێ و مافێن مسریان و ئەرکێن ئەوان و دەستهەلاتێن دارایی و هێزێن چەکداری ... هتد بخۆڤەدگرتن، و ل (15 ئادار 1924) رۆوونشتنا ئێکی یا پەرلەمانی مسرێ هاتە گریدان (صفوت، 1959، 120) .

هەر لدەسپێکێ ئەندامێن پەرلەمانێ مسری پێشبینی دکرن کو ئارمانجا سیاسەتا بەریتانی کونترولێ لسەر مسرێ بکەت و هەتا پشتی سەربەخۆیا مسرێ بەریتانیا کارتێکرنەکا مەزن لسەر مسرێ هەیە، لەورا داخوازدکرن بزووترین دەم ئەڤ کارتێکرنە ب دووماهی بهێت و پەیوەندیا دناڤبەرا مسر و بەریتانیا وەك پەیوەندیا دەولەتەکا سەربەخۆ بەرامبەر دەولەتەکا سەربەخۆ بیت، و ئەڤ پەیوەندیە لسەر بنەمایێ یەکسانیێ بهێنە ئاڤاکرن (م.م.ن ، الجلسة الافتتاحية فی 1924/3/15 ، 3) .

دگەل دەسپێکرنا سەردەمێ پەرلەمانی دانوستاندنێن مسری – بەریتانی کەڤتنە د قۆناغەکا نویدا و ل رۆوونشتنا ئێکێ یا پەرلەمانی ل (22 کانوونا دووێ 1924) سەروك وەزیران (سعد زغلول) دیارکر : " کو حکومەتا بەریتانی یا نوکە حەز هەیە بەرەڤ داخوازیێن مە بهێن، و ئەم ئامادەنە ب گیانەکێ دروست دگەل بەریتانیا بگەهن رێکەڤتنەکێ و ئەڤ رێکەڤتنە سەربەخۆیا مە گرنتی بکەت و رێزگرتنا بەرژەوەندیێن بەریتانی ژی بەرچاڤ بهێنە وەرگرتن" (الجزیری، 1991، 44).

دەمێ کومبونا پەرلەمانێ مسری ل (15 ئادار 1924) د ووتارا پاشایی دا هاتبوو : "بناڤێ خۆ و ناڤێ هەوە بشێوەکێ ئاشکەرا راگەهینم کو حکومەتا من یا بەرهەڤە ژبۆ جێبەجێکرنا هیڤیێن نەتەوەیی یێن مسرێ دانوستاندنێن ئازاد دگەل حکومەتا بەریتانی ئەنجام بدەت" (السید ، مهران، 1984، 15) . د هەمان دەمدا سەرۆك وەزیرێن بەریتانی (رمزی مکدونالد 1924-1929 Ramsay Mac Donald) [7]بهەلکەفتا دامەزراندنا ئێکەم پەرلەمانێ مسری پشتی سەربەخۆبونێ بروسکەکا پیروزباهیێ بۆ (سعد زغلول)

هنارت، د ئەڤێ بروسکێ دا باس ل هەڤالینیا بەریتانیا دگەل مسر کربوو و راگەهاند بوو کو حکومەتا بەریتانی یا بەرهەڤە نوکە و هەمی وەختان ژبۆ گەهشتنا چارەسەرییەکێ بۆ مژارێن هەلاویستی دناڤبەرا هەردوو لایەناندا دانوستاندنان دگەل حکومەتا مسری بکەت (م.م.ن ، الجلسة 1 في 1924/3/17 ، 5 ؛ غربال، 1952، 133) .

د هەمان دەمدا جۆرە نەرازیبوونەك د هەلویستێ مللەتێ مسریدا پەیدابوو، ژ ئەگەرێن ئەوێ چەندێ کو د ووتارا پاشایدا ئاماژە ب دانوستاندنان هاتبوو لسەر بنەرەتێ جێبەجێکرنا هیڤیێن نەتەوەیی ل شوینا دووپاتکرنێ لسەر سەربەخۆیا سەرتاسەری کو دروشمێ شورەشا (1919) بوو ، زێدەباری بەلاڤبوونا هندەك دەنگوباسان کو بەریتانیا داخواز کربوو پێش وەخت ووتارا پاشایی ببینن داکو چ تشتێ هەڤدژ دگەل بەیانناما 28 شوباتێ نەهێتە بەلاڤکرن، و بەرسف بۆ ئەڤان دەنگوباسان خوپیشاندان ل قاهیرە دەسپێکرن (الجزيرى، 1927، 86) . هەروەسا ئەندامێن جڤاتێن نوونەران و پیران ژی نەرازیبوونا خۆ لسەر ووتارا پاشایی و رِستەیا هیڤیێن نەتەوەیی دیارکرن و دگوتن ئەڤ رِستە دەربرینێ ژ سەربەخۆیا سەرتاسەری ناکەت، و ئەندامێ جڤاتا پیران (زكى أبو سعود) داخوازکر ووتارا پاشایی بهێتە راستڤەکرن و پەیڤا سەربەخۆیا سەرتاسەری بخۆڤە بگریت، ئەڤ چەندە بویە جهێ تورەبوونا (سعد زغلول) و گوت : "ئەگەر من گوت هیڤیێن نەتەوەیی هین چ تشتی ژ ئەڤێ رِستەیێ تێدگەهن، مانە هەر سەربەخۆیا سەرتاسەری یە" (م.م.ش ، الجلسة 4 في 1924/3/24 ، 21) .

ئەڤ هەلویستێ پەرلەمانێ مسرێ تووندتر لێهات دەمێ سەرۆك وەزیرێ بەریتانی (مکدونالد) ل 8 ئەیارا (1924) بەیاننامەك دەرێخستی و تێدا دیارکری کو دانوستاندنێن داهاتی دناڤبەرا هەردوو حکومەتێن بەریتانی و مسری دێ لسەر بنەمایێ بەیاننامێ (28 شوباتا 1922) بن، و چ گەنگەشە لسەر دەرێخستنا هێزێن بەریتانی ژ مسرێ یان دوورکرنا ئەڤان هێزا بۆ دەڤەرا کەنالێ سوێس ناهێنە ئەنجامدان، د ئەڤی دەمیدا (سعد زغلول) ل پاریس بوو و ژبەری بەرەڤ لەندەن بچیت بۆ ئەنجامدانا دانوستاندنان نەرازیبوونا خۆ لسەر ئەڤێ بەیاننامێ (مکدونالد) دیارکر و بریاردا بەرەڤ قاهیرە بزڤریت، بەلێ (مکدونالد) ناچاربوو داخوازا لێبورینێ بکەت و داخواز ژ (سعد زغلول) کر بەرەڤ بەریتانیا بهێت (م.م.ن ، الجلسة 20 في 1924/5/9 ، 299) .

کارتێکرنا بەیانناما (مکدونالد) بشێوەکێ ئاشکەرا لسەر پەرلەمانی دیاربوو ، و ئەندامێ جڤاتا نوونەران (مصطفى فودة) لێپرسین ئاراستەی سەرۆك وەزیران کر و تێدا هاتبوو : "مسر بوییە دەولەتەکا خۆدان دەستهەلات و بەریتانیا دانپێدان ب ئەڤێ سەربەخۆیێ کر ، بوچی لەشکەرێ بەریتانی ژ وەلاتی نەدەرکەڤت ؟ و راستییەك بۆ بنەمایێن دانوستاندنێن دناڤبەرا (سعد زغلول) و حکومەتا بەریتانی دا هەیە ؟ و بەریتانیا دەربارەی دەرێخستا هێزێن خۆ هندەك داخوازی ژ دەولەتا مسرێ هەنە ؟ و ئەو چ داخوازی نە داکو جڤات بزانیت کو ئەڤ داخوازییە چ کارتێکرنێ ل سەربەخۆیا وەلاتی ل ناڤخویی یان ژ دەرڤە ناکەن" ، سەرۆك وەزیران (سعد زغلول) بەرسف دا و گوت : "دانوستاندن بگەهن چ ئەنجامان دێ بۆ پەرلەمانی هێنە پێشکێشکرن، و ئەوی وەختی دێ پەرلەمان بریارێ لسەر دەت"، هەروەسا ئەندامێ جڤاتێ (عبداللطيف الصوفانى) داخواز ژ سەروك وەزیران کر بەیاننامەکێ دەربێخیت، و تێدا بدەتە دیارکرن کو دانوستاندنێن داهاتی نەك لسەر بنەرەتێ بەیانناما (28 شوباتا 1922) یە وەك (مکدونالد) دیارکری، د هەمان دەمدا (عبدالرحمن الرافعى) ئاماژە دا ئەوێ چەندێ داکو پەرلەمان لسەر بەیانناما (مکدونالد) بێ دەنگ نەمینیت، چونکە بێ دەنگیا پەرلەمانی دێ بیتە جهێ رازیبوونا مسرێ لسەر هەر چار خالێن د بەیانناما 28 شوبات دا هاتین، سەرۆك وەزیران ژلایێ خۆڤە گوت : " دەمێ ئەز سەروکێ شاندێ مسرێ ل لەندەن من دژایەتیا ڤێ بەیانناما 28 شوبات کر و نوکە ئەز سەروکێ حکومەتێمە دیسان دژایەتیا ئەڤێ بەیاننامێ دکەم ، و ئەگەر حکومەتا من یا نوکە دانوستاندن ئەنجامدان، دێ بشێوەکێ ئازاد ئەنجامدەت" (م.م.ن ، الجلسة 20 في 1924/5/9 ، 297 – 298) .

هەروەسا ئەندامێ جڤاتا نوونەران (أحمد فهمى إبراهيم) پرسیارەك ئاراستەی سەرۆك وەزیران دەربارەی ژڤانێ دەسپێکرنا دانوستاندنان کر ، (سعد زغلول) دیارکر کو دانوستاندن دێ دەسپێکەن دەمێ هندەك ئاستەنگێن کەڤتینە د رێکا ئەڤان دانوستاندنان دا نەمینن، و مافێن مسرێ ب دروستی بهێنە پاراستن (م.م.ن ، الجلسة 33 في 1924/5/25 ، 405) . لدەمێ دووماهی هاتنا روونشتنا

پەرلەمانی (سعد زغلول) راگەهاند و گوت "یێ بەرهەڤم دانوستاندنان ئەنجامبدەم ، ئەگەر من زانی دێ ئەڤان دانوستاندنان بشێوەکێ ئازاد و بێ هیچ ئاستەنگەك ئەنجامدە م و مافێ مسرێ نەهێتە بەرزەکرن، و ژبۆ دەسپێکرنا ئەڤان دانوستاندنان ئەم نوکە پەیوەندییان دگەل حکومەتا بەریتانی دکەن، و ئەگەر ئەم ژ ئەڤان پەیوەندییان ب دووماهی هاتن و مسۆگەر بوم ژ ئاخفتنا خۆ دێ ب پالپشتیا خودایێ مەزن و باوەرییا هەوە دەست ب ئەڤان دانوستاندنان کە ین" (م.م.ش ،الجلسة 39 في 1924/7/10، 482) .

ب ئەڤی شێوەی ل (25 ئەیلول 1924) ل لەندەن دانوستاندن دناڤبەرا (سعد زغلول و مكدونالد) دەسپێکرن، و بتنێ سێ روونشتن هاتنە ئەنجامدان، د ئەڤان دانوستاندناندا (سعد زغلول) داخوازییێن مسرییان پێشکێشکرن، ژ ئەوانان دە رێخستنا هێزێن بەریتانی ژ مسرێ و نە پشکداریکرنا بەریتانیا د بەرەڤانیکرنا کەنالێ سوێس، نەمانا هەمی سیماێن کونترولا بەریتانی بتایبەت سەرپەرشتیا لسەر سیاسەتا مسرێ یا ژ دەرڤە و لادانا کارێن ڕاوێژکارێ (دارایی و دادوەری) و بەریتانیا دەست ژ داخوازیێن خۆ بەردەت دەربارەی پاراستنا کەسێن بیانی و کەم نەتەوان، ل 3 چرییا ئێکێ ژ ئەگەرێ ڕەتکرنا ئەڤان داخوازییان ژلایێ بەریتانیا ڤە دانوستاندن ڕاوەستان، و بەیانامەکا فەرمی ب دووماهی هاتنا ئەڤان دانوستاندنان دەرکەڤت، و (سعد زغلول) بەرەڤ مسرێ زڤری (البراوی، 1952، 130 – 131) . د ئەڤی دەمیدا حکومەتا بەریتانی (سعد زغلول) تاوانبارکرن کو ئەو بوویە ئەگەرێ نە سەرکەڤتنا دانوستاندنان، چونکە (سعد زغلول) لسەر داخوازیێن چ دووماهی بۆ نە یێ رژد بوو (الجزیری، 1927، 344) .

پشتی زڤرینا (سعد زغلول) بۆ مسرێ ڕابوو کومبوونەك دگەل ئەندامێن هەردوو جڤاتێن (نوونەران و پیران) گرێدا و تێدا باس ژ دانوستاندنان کر و دیارکر کو ئەوی بۆ (مكدونالد) دیارکریە ئەگەر پاراستنا مسرێ بۆ دەڤەرا کەنالێ سوێس کێم بیت، دێ مسر ڕازیبیت کەنالێ سوێس بکەڤیتە ژێر پاراستنا کومەڵا گەلان (الجزیری، 1927، 363) . ژ لایەکێ دیڤە (پاشا فؤاد) نوونەرێ باڵا یێ بەریتانی ئاگەهدار کر کۆ ئەو یێ بەرهەڤە هەڤکاریێ دگەل بەریتانیا بکەت و ئەگەر ڕەوش تێکچوو یێ ئامادەیە پەرلەمانی ژناڤ ببەت (رزق، 1975، 273) . هەروەسا ووتارا پاشایی ئاماژە بڤان دانوستاندنان کر و تێدا دیارکربوو : "لسەر داخوازیا سەرۆك وەزیرێن بەریتانی سەروکێ حکومەتا من ل هەیڤا ئەیلول ب ئارمانجا دەسپێکرنا دانوستاندنێن فەرمی بەرەڤ لەندەن چوو ، ئەوژی پشتی مە دووپاتکری کو ئەڤ دانوستاندنە زیانێ ب مافێن مسرێ ناگەهینن" (م.م.ن ، الجلسة الافتتاحية فى 1924/11/12 ، 3) .

ل دووماهیێ پێدڤیە ئاماژە بهێتە دان کو (سعد زغلول) بەرامبەر هەولدانێن بەریتانیا و پاشایی و دۆژمنێن ئەوی یێن سیاسی ئەوێن دڤیاین وی ژ سەروکاتیا حکومەتا مسرێ لادەن نەما ڕاوەستایی، و ل (12 چرییا دووێ 1924) د کەش و هەوایەکێ نە ئارام و هەستیاردا پەرلەمان ڕوونشت، و پاشایی بهاریکاریا بەریتانیا شیان پشکەکا ڕایا مسرییان بۆ لایێ خۆ بکێشن، هەروەسا پاشایی شیا پشتەڤانیا (جامعة الأزهر) ژی مسۆگەر بکەت و ڕابوو بێ ئاگەهداربونا حکومەتا (سعد زغلول) ، (حسن نشأت باشا) وەك وەکیلێ دیوانا پاشایی و سەرۆکێ وێ ب وەکالەت دامەزراند ، ل دووماهیێ لدویف فشارێن سیاسی ل 15 چرییا دووێ 1924 (سعد زغلول) دەست ژ کارکێشانا خۆ پێشکێشی پاشایی کر ، بەلێ ئەڤ چەندە بوویە ئەگەرێ پەیدابوونا دووبەرەکیێ دناڤ ڕایا گشتیدا ، خوپیشاندان ل جادەیێن قاهیرە دەسپێکرن و بەرەڤ کوچکا (عابدين) چوون ، دروشمێ (یان سعد یان شورەش) (سعد أو الثورة) بلندکرن، لدویف فشارێن سیاسی و مللی پاشا ناچاربوو دەست ژ کارکێشانا (سعد زغلول) ڕەتکر (الصائغ، 2015، 221-222) .

لڤێرە دیاردبیت دانوستاندنێن (سعد زغلول – مكدونالد) بێ هیچ ئەنجامەك ب دووماهی هاتن، و بەری دەسپێکرنا دانوستاندنان و هەتا پشتی دانوستاندن ب دووماهی هاتین، ئەندامێن پەرلەمانێ مسرێ ب هەردوو جڤاتێن (نوونەران و پیران) پشتەڤانیا خۆ بۆ هەلویستێ (سعد زغلول) دیاردکرن، و فشارێن پاشایی و بەریتانیا نەشیان کارتێکرنێ ل ڕایا گشتی یا مسرییان بکەن .

4.تەوەرێ دووێ : کوشتنا حاکمدارێ گشتی یێ بەریتانی ل سودان (سیر لی ستاك Sir Lee Stack)

كوشتنا حاكمدارێ گشتی یێ بەریتانی ل سودان وەك دەسپێكا تێكچوونا پەیوەندیێن مسری بەریتانی دهێتە هژمارتن، ژبەر كارێن دەستدرێژیا هێزێن بەریتانی لسەر لەشكەر و فەرمانبەرێن مسرێ ل سودان، نیشتمانخوازێن مسری بسەروكاتیا (عبدالفتاح عنایت) ل (19 چریبا دووێ 1924) حاكمدارێ گشتی یێ بەریتانی ل سودان (سیر لی ستاك) ل قاهیرە كوشتن (حسین، 2011، 109) .

ئەڤ روودانە بوویە ئەگەرێ دووماهی هاتنا حكومەتا (سعد زغلول) و ئەندامێن هەردوو جڤاتێن (نوونەران و پیران) ئەوێن پشتەڤانیا (سعد زغلول) كرین، سەرەرای شەهمزاركرنا ئەڤێ كریارێ ژلایێ پەرلەمان و حكومەتێڤە، بەلێ بەریتانیا حەزا تولڤەكرنێ ژ حكومەتا مسر هەبوو و هەولدا ئەڤێ رووداىێ بۆ جێبەجێكرنا پلانێن خۆ ب دەلیڤە ببینیت (م.م.ن ، الجلسة 4 في 1924/11/22 ، 17) ، دیسان حكومەتا بەریتانی هۆشدارییەكا توند ئاراستەی حكومەتا مسری كر و چەندین داخوازی پێشكێشكرن، وەك سزادانا تاوانباران و حكومەتا مسرێ داخوازا لێبورینێ ژ بەریتانیا بكەت، و دانا قەرەبوویێ ب كوژمێ نیڤ ملیون جونەیهیان و ڤەكێشانا هێزێن مسری ژ سودان و دانا ئازادیێ بۆ حكومەتا سودان د زێدەكرنا رووبەرێ ئەردێ چاندنا پەمبی، و چ شێوێن دژایەتیا حەزێن بەریتانیا د كاروبارێن گرێدایی ب پاراستنا بەرژەوەندیێن بیانی نەمینن، د هەمان دەمدا بەریتانیا گەف ل مسرێ كرن كو ئەگەر بەندێن ئەڤێ هۆشدارییێ نەهێنە بجهئینان دێ بەریتانیا هێزێ دژی مسرێ بكارهینیت (صفوت، 1959، 127) .

د ئەڤی دەمیدا جڤاتا وەزیران گەنگەشە لسەر ئەڤێ هۆشدارییێ كرن و رەزامەندی لسەر ڤەكولینا ئەڤێ رووداىێ دیاركرن دگەل پێشكێشكرنا نیڤ ملیون جونەیهیان بۆ حكومەتا بەریتانی، بەلێ داخوازیێن ڤەكێشانا هێزێن مسری ژ سودان و داخوازیێن دی ئەوێن چ پەیوەندی ب رووداىێڤە نە ژلایێ (سعد زغلول) ڤە هاتنە رەتكرن (هیكل، 1990، 175) ، ل (23 چریبا دووێ 1924) (سعد زغلول) د روونشتنەكا نهێنیدا ئەڤ بریارە پێشكێشی جڤاتا نوونەران كر ، هەمی نوونەران ب كوم باوەری دانە وەزارەتێ و بریار بۆ (سعد زغلول) هێلان كا ئەو چاوا رووەمەتی و پاراستنا بەرژەوەندیێن وەلاتی دبینیت بریارێ بدەت، سعد زغلول ژلایێ خۆڤە رابوو ب دروستكرنا یاداشتنامەكێ و ل رۆژا دویڤدا پێشكێشی نوونەرێ بالا یێ بەریتانی (اللورد اللنبی Allenby) كر و تێدا حكومەتا مسری هۆشداریا بەریتانی رەتكر بوو، و بتنێ رەزامەندی لسەر هەردوو بەندێن گرێدایی ب قەرەبوكرنێ و گرتنا تاوانباران نیشان دابوو، ژ ئەنجامێ ئەڤێ رەتكرنێ هێزێن بەریتانی بارەگایێ گومركا ئیسكەندەرییە داگیركرن (الجزیری، 1927، 397 ؛ حسین، 2011، 112) .

د ئەڤی كەش و هەوایدا جڤاتا نوونەران كومبوون و نەرازیبوونەك بەلاڤكرن، كو تێدا هاتبوو : "جڤاتا نوونەران راگەهینیت ئێك : گرێدانا ئەوان ب سەربەخۆیا سەرتاسەری یا مسر و سودان كو هەردوو ئێك وەلاتی پێك دئینن ب دابەشكرنێ رازی نابن، دوو : سەرەرای شەهمزاركرنا ملەتێ مسری ب پاشا و حكومەت و پەرلەمانێ خۆڤە بۆ ئەوێ تاوانا د دەرحەقا (سیر لی ستاك Sir Lee Stack) دا هاتیە كرن، سەرەرای رازیبوونا حكومەتا مسرێ ل هەمبەر هەلویستێ بەریتانی و گرتنا رێكان بۆ دوویڤچوونا تاوانباران و پێشكێشكرنا ئەوان بۆ دادگەهێ، بەلێ جهێ داخێیە كو حكومەتا بەریتانی دیت ئەڤێ روودانێ ژبۆ تەماعكاریێن خۆ یێن داگیركاریێ بكاربینیت، لەورا (جڤاتا نوونەران یا مسرێ) ل پێش چاڤێن جیهانێ هەمیێ نەرازیبوونا خۆ یا دژوار لسەر ئەڤان رەفتارێن نە جوان دیاردكەت، هەروەسا نەرازیبوونا خۆ دگەهینیت پەرلەمانێن جیهانێ و ئەڤی كاری پێشكێشی (كومەلا گەلان) دكەت و داخوازێ دكەن بزووترین دەم مایتێكرنێ د ئەڤی كاریدا بكەن" (م.م.ن ، الجلسة 6 في 1924/11/24 ، 41) .

هەروەسا ل جڤاتا پیران ژی ئەندامێ جڤاتێ (حسین القصبی) داخواز كر جڤات نەرازیبوونا خۆ لسەر رەفتارێن بەریتانیا دیاربكەن، و ئەندامێ جڤاتێ (محمد أحمد الشریف) ژی پشتەڤانیا ئەوی كر و داخواز كر نەرازیبوونێن خۆ بگەهینن هەمی پەرلەمانێن جیهانێ، داكو بزانن چاوا داگیركارێن بەریتانی سەربەخۆیا مسرێ دزین، هەروەسا ئەندامێ جڤاتێ (حسن عبدالقادر) دووپاتكر كو بەریتانیا بەروڤاژی رێكەڤتنا 1899 كاركر، دەمێ بریارا دەرێخستنا هێزێن مسری ژ سودانێ دای و بێ هەبوونا هیچ بەهانەیەكێ گومركێن مسرێ داگیركرن، ل دووماهیا گەنگەشێ جڤاتا پیران رابوو ب دانانا نەرازیبوونێ و تێدا هاتبوو : "جڤاتا پیران یا مسرێ شەهمزاریا كریارا كوشتنا حاكمدارێ گشتی

یێ بەریتانی ل سودان (سیر لی ستاك) دووبارە دكەت، بەلێ د هەمان دەمدا بشێوەكێ كوم بروسكەكا نەڕازیبوونێ لسەر كریارێن بەریتانیا ئەنجامداین پێشكێشی حكومەتا بەریتانی دكەت"، بەلێ جڤاتا پیران حەزا هەردوو ئەندامان (سعد الخادم و حافظ عابدین) ب پێكهینانا لژنەكا پەرلەمانی و چوونا ئەوان بۆ پێشكێشكرنا ئەڤان نەڕازیبوونان ل هەمبەر كومەڵگەڵان ڕەتكر (م.م.ش ، الجلسة 3 في 1924/11/24 ، 21 – 25) .

ئەڤ قەیرانا سیاسی ب دەست ژ كاركێشانا (سعد زغلول) ل (24 چریبا دووێ 1924) ب دووماهی هات، و دەست ژ كاركێشانا ئەوی هەستێن سەركەڤتنێ لدەڤ ملەتێ مسرییان لاواز كر، و ئێكسەر (أحمد زیور باشا 1924-1926) وەزارەتا نوی پێكهینا ، و ئەڤێ وەزارەتێ هەمی بەندێن هۆشداریا بەریتانی بجهئینان (عرجه، 1997، 276) .

بدیتنا ڤەكولەری ئەگەر پشتی كوشتنا حاكمدارێ گشتی یێ بەریتانی ل سودان (سیر لی ستاك) لسەردەستێ ئێك ژ نیشتمانخوازێن مسرێ، (سعد زغلول) د پوستێ خۆدا مابا و بشێوەكێ ڕژد بەرەڤانی ژ مافێن مسرێ كربا داشێت پتر دانوستاندنان دگەل بەریتانیا ئەنجامدەت و بەرژەوەندیێن مسرێ پتر هێنە پاراستن .

5. تەوەرێ سیێ : دانوستاندنێن (ثروت – چمبرلن 1927 – 1928)

پشتی دەست ژ كاركێشانا (سعد زغلول) ل (24 چریبا دووێ 1924) ژبو بەردەوامبوونا سیاسەتا لێك تێگەهشتنا دگەل بەریتانیا ، جۆرە ڕادەستكرنەك ژلایێ مسریڤە پەیدابوو ، ئەڤێ چەندێ رێك ل هەمبەر دەسپێكرنا دانوستاندنان دناڤبەرا حكومەتا مسرێ و حكومەتا بەریتانی ژبۆ چارەسەركرنا مژارا مسری خۆشكر (رمضان، د.ت، 630) .

گرنگیدانا پەرلەمانێ مسری ب پەیوەندیێن مسری بەریتانی بەردەوام بوو ، ل (7 حوزەیران 1926) عدلی یكن وەزارەتا نوی پێكهینا ، د ووتارا پاشایدا دیاركر كو ژینگەهـ ژبۆ لێك تێگەهشتنا دناڤبەرا لەندەن و قاهیرە یا بەرهەڤە ، لڤێرێ ئەندامێ جڤاتا پیران (عزیز میرهم) گوت : "ئەم هیڤیدارین وەزارەت دووپاتیێ ل چاككرنا پەیوەندیێن دناڤبەرا مسر و بەریتانیا دا بكەت، و هزر د ڕێزگرتنا سەربەخۆیا وەڵاتی دا بكەت و چ زیان ل مافێن مسرێ نەگەهن"، ئەندامێ جڤاتێ (محمود أبو النصر) دیاركر و گوت : "ئەم هیڤیدارێن وەزارەت دگەل حكومەتا بەریتانی بگەهیت رێكەڤتنەكێ مسر سەربەخۆیا خۆ یا سەرتاسەری بدەستڤەبینیت" (م.م.ش ، الجلسة 4 في 1926/11/30 ، 38 ؛ شفیق، 2012 ، 604) .

هەر چاوان بیت وەزیرێ ژ دەرڤە یێ مسری (عبدالخالق ثروت باشا) ل (چریبا ئێكێ 1926) سەرەدانا لەندەن كر، و ئەڤ سەرەدانە بتنێ دیتنا بوچوونا سیاسەتڤانێن بەریتانیا لسەر مژارا مسرێ بوو ، نەك وەك دانوستاندنێن فەرمی ، بەلێ مەرەم ژ چوونا ئەوی بۆ لەندەن بەرهەڤكرنا ژینگەهەكا لێك تێگەهشتنێ بوو دناڤبەرا مسر و بەریتانیا دا (الملیجی، 1989، 95-96) ، و پشتی ژ لەندەن زڤری د كومبوونەكا پەرلەمانی دا ئەندامێ جڤاتا نوونەران (محمد فكری أباظة) پرسیارەك ئاراستەی وەزیرێ ژ دەرڤە (عبدالخالق باشا) كر و تێدا هاتبوو : "ل روونشتنا (17 چریبا دووێ 1926) ل جڤاتا گشتی یا بەریتانی وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانیا (سیر أوستن چمبرلن Chamberlain)باس ل دانوستاندنان دناڤبەرا هەوە و ئەویدا كرییە، دێ شێ بۆ جڤاتێ دیاركەی سنوور و ئەنجامێن ئەڤان دانوستاندنان چ بوون و حكومەتا مسرێ هوین ب ئەڤان دانوستاندنان ڕاسپاردە كربوون، یان ژ ئەنجامێ پەیدابوونا بارودۆخان ئەڤ دانوستاندنە دروست بوون ؟ وەزیرێ ژ دەرڤە د بەرسڤا خۆدا گوت : "دەمێ ئەز ل لەندەن دەلیڤە پەیدابوو بەرێخویدەنە هندەك كارێن ب مسرێ ڤە گرێدایی، ژ ئەوانان سەرەدانا مە بۆ وەزیرێ ژ دەرڤە (چمبرلن) بوو، و ئەڤ سەرەدانە نەك بۆ ئەنجامدانا دانوستاندنێن سیاسی بوو، و نەهاتبومە راسپاردەكرن ژلایێ حكومەتێڤە، بەلكو ژبۆ بهێزكرنا پەیوەندیێن هەردوو حكومەتێن مسری و بەریتانی بوو"، بەلێ (محمد فكری أباظة) دیاركر و گوت : "چێنابیت جڤات ل دۆر مژارێن بترس ئەوێن ب بەرژەوەندییا وەلاتیڤە گرێدایی ئاگەهدار نەبیت، چونكە دڤێت جڤات بەرپرسێ ئێكێ بیت بۆ ئەڤان كاران" (م.م.ن ، الجلسة 6 في 1926/12/16 ، 50) .

ل 25 نیسان 1927 (عبدالخالق ثروت باشا) وەزارەتا نوی پێكهینا ، و ژبۆ چارەسەركرنا ئەوان مژارێن دناڤبەرا مسر و بەریتانیا دا هەلاویستی دگەل وەزارەتا ژ دەرڤە یا بەریتانی دەست ب دانوستاندنان كر، لێ (عبدالخالق ثروت) ئەڤ كارە بشێوەیەكێ نهێنی ئەنجامدا و بتنێ (سعد زغلول و عدلی

یکن) بڤان پێنگاڤان ئاگەهدار کر، و بەرەڤ لەندەن چوو و دگەل وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانی (چمبرلن) رروونشت، و بۆ ئەوی دیارکر ئەگەر پێشنیارێن باش ژ بەریتانیا وەرگرت دێ ئەڤێ چەندێ گەهینیتە سەرکردێ پارتا زۆرینە (الوفد) (سعد زغلول) (جاویش، 1976، 27) .

د ئەڤی دەمیدا نوونەرێ باڵا (جورج لوید 1925-1928 George Lloyd)یاداشتنامەیەک بۆ وەزارەتا ژ دەرڤە یا بەریتانی هنارت و تێدا دیارکر کو سێ ئاراستەێن بەربەلاڤ ل مسرێ هەنە، ئاراستەیا ئێکێ یا پارتا (الوطني) یە و سیاسەتا ئەوێ ئەوە چ دانوستاندنان دگەل بەریتانیا نەکەن هەتا دەرکە ڤتنا هێزێن بەریتانی ژ مسرێ، ئاراستەیا دووێ ئەوژی یا پارتا (الوفد) کو دژایەتیا هەمی شێوێن دانوستاندنێن د پەیوەندیێن مسری بەریتانیدا دکەن، و لدویڤ دیتنا ئەوان پێدڤیە بتنێ ئەڤ پارتە دانوستاندنان ئەنجامبدەن، بەلێ ئاراستەیا سیێ ئەوژی یا پارتا (الأحرار الدستوریین) نوونەراتیێ دکەت، کو لدویڤ بوچوونا ئەوان مژارا مسری ناهێتە چارەسەرکرن هەتا مژارا سودانێ بهێتە چارەسەرکرن (F.O, 407, March 6, 1928) .

دگەل بەردەوامبوونا پێنگاڤێن مسرێ بۆ ئەنجامدانا دانوستاندنان دگەل لایەنێ بەریتانی، ل بەریتانیا هندەك بەیانامێن جهێ نەرازیبوون و تورەکرنا مسریيان دەرکەڤتن، ژ ئەوانان ئەندامەکێ پارتا (کرێکاران) ل جڤاتا گشتی یا بەریتانی دیارکر و گوت : "ئەگەر مسر بشێت ئاڤا نیل ژ دەڤەرا ئیسماعیلیە ببریت و لەشکەرێن لوێرێ تووشی تێهنیبوونێ بکەن، ئەم دشێن برێکا بنگەهێ خۆ ل سودان رێکا ئاڤا رووبارێ نیل هەمیێ بگهورن و ئاڤێ ژ مسرێ هەمیێ ببرن"، هەروەسا رۆژناما (مورننگ پوست Morning Post) یا بەریتانی بەلاڤکربوو : "بەریتانیا ژلایێ خۆڤە حوکمرانیا ئۆتونومی پێشکێشی مسرێ کربوو وەك جۆرەك ژ جۆرێن تاقیکرنێ، و هەر وەختەکێ بەریتانیا بڤێت بێ ژناڤبرنا هەر رێکەڤتنەکێ دشێت ئەڤێ حوکمرانیێ ژ مسرێ وەرگریت"، هەروەسا پەرلەمانتارەک ل جڤاتا گشتی یا بەریتانیدا دبێژیت : "ئیدی بەریتانیا نەمایيە ئیمپراتوریەتا بەریتانی بەلکو بوییە کومەڵا گەلێن بەریتانی و باشترین چارەسەری بۆ مژارا مسری ئەوژی مسر بهێتە دناڤ ئەڤێ کومەڵا گەلێن بەریتانیدا"(ببرك، 1987، 138؛ البلاغ، 1927/2/8) . د رووبەروویا ئەڤان بەیاناماندا (جڤاتا نوونەران و پیران) کومبوونەکا هەڤپشك گرێدان و تێدا ئەندامێ جڤاتا نوونەران (مکرم عبید) دایە دیارکرن کو : "ئەو پێشوازیا مسرێ بۆ ئەنجامدانا دانوستاندنان دگەل لایەنێ بەریتانی، ئەم هەمان پێشوازیێ دناڤ رِایا بەریتانیدا نابینن" (م.م.ن ، الجلسة 8 في 1927/6/27 ، 256) .

هەر چاوان بیت ل تەموزا (1927) دانوستاندن دەسپێکرن و تا ئادارا (1928) بەردەوامبوون، د ئەڤان دانوستاندناندا سەرۆك وەزیران (عبدالخالق ثروت باشا) پروژەك پێشکێشکر و تێدا دووپاتی لسەر سەربەخۆیا سەرتاسەری و مژارا سودانێ کر، بەلێ پروژێ بەریتانی دووپاتی لسەر پێدڤیا گرێدانا پەیمانەکێ دناڤبەرا هەردوو وەلاتاندا دکر و مژارێن ژ دەرڤە ببنە جهێ دانوستاندنێ دناڤبەرا هەردوو لایەناندا ، و بەریتانیا هاریکارییان پێشکێشی مسرێ بکەت دژی هەر دۆژمنکارییەکا ژ دەرڤە، و هێزێن بەریتانی ل مسرێ بمینن بێ دەستنیشانکرنا جهی و وەختی و لەشکەرێ بەریتانی راهێنانان ب لەشکەرێ مسری بکەت، و مانا هێزێن بەریتانی ل مسرێ بەردەوام بیت هەتا لەشکەرێ مسری شیانێن پاراستنا هێلێن هاتن و چوونا بەریتانی هەبن، د ئەڤی دەمیدا ئەندامێ جڤاتا نوونەران (محمد حافظ رمضان) باس ژ سیاسەتا لێك تێگەهشتنا دگەل بەریتانیا کر و دیارکر کو دڤێت لایەنێ مسری بشێوەکێ هشیارانە دانوستاندنان ئەنجامبدەت و ئاماژە دا ئەوێ چەندێ کو دانوستاندنێن فەرمی نەهێنە ئەنجامدان هەتا دەرکەڤتنا دووماهی سەربازێ بەریتانی ژ مسرێ و گوت : "هەر ژ وەختێ دەولەتا ئوسمانی دەست ژ مافێن خۆ ل وەلاتێ مسرێ بەردایی مە سەربەخۆیا تەمام هەیە، بەلێ بەریتانیا دەستدرێژی لسەر ئەڤێ سەربەخۆیێ کر و مسر داگیرکر" (باشا ، 2014 ، 705 – 706) .

سەرۆك وەزیران (عبدالخالق ثروت) ژ لەندەن زڤری قاهیرە و رەشنڤیسا پروژێ پەیمانێ پێشکێشی (مصطفى النحاس) کر، ئەوێ پشتی مرنا (سعد زغلول) ل (23 ئاب 1927) سەروکاتیا پارتا (الوفد) وەرگرتی، بەلێ (مصطفى النحاس) کەسایەتیا (سعد زغلول) نەبوو[8] و نەشیا وەك ئەوی کاروباران زوو چارەسەر بکەت، لەورا لدەسپێکا ساڵا (1928) (مصطفى النحاس) فشار ل (عبدالخالق ثروت) کرن کو پروژێ پەیمانێ بۆ دەستەکا پارتا (الوفد) یا پەرلەمانی د رروونشتنەکا نهێنیدا پێشکێش بکەت، و بریاردان پروژێ رێکە ڤتنێ نە هەژی گەنگەشێیە و هەژی نینە بۆ پەرلەمانی بهێتە

پێشکێشکرن، د هەمان دەمدا جڤاتا وەزیران ژی ئەڤ پروژە رەتکرن (عبدالله، 1989، 272)، ب ئەڤی شێوەی (عبدالخالق ثروت) ڕابوو بروسکەك بۆ وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانی (چمبرلن) هنارت و تێدا هاتبوو : "لدویڤ حەزا هەوە مە پروژێ پەیمانا ژ ئەنجامێ دانوستاندنێن ئەم گەهشتینێ پێشکێشی هەڤالێن خۆ کرن ... دیتنا هەڤالێن مە ئەوبوو کو ئەڤ پروژە د بنەرەت و تێکستێ خۆڤە دگەل سەربەخۆ و دەستهەلاتا وەلاتی ناگونجیت و شەرعیەتێ ددەت داگیرکاریا لەشکەری یا بەریتانی" (باشا ، 2015، 149) .

ل 16 ئادار 1928 (مصطفی النحاس) وەزارەتا نوی پێکهینا ، و ل پەرلەمانی ووتارەك پێشکێشکر و باس ژ دانوستاندنان کر تێدا هاتبوو : "وەزارەتێ چ پلان نەبوون ژبلی یا هەوە دانایی ئەوژی پاراستن بهەمی مافێن وەلاتی ل مسر و سودان، و ب داخڤە ئەڤ دانوستاندن نەگەهشتن دەست نیشانکرنا بنەمایەکێ ژبۆ بەرژەوەندییا دانوستاندنێن دناڤبەرا حکومەتێن مسری و بەریتانی، و مە باوەری هەیە کو بەرژەوەندییا هەردوو وەلاتان پێکڤە گرنتیێ ددەت بگەهن چارەسەرییەکێ سەربەخۆیا وەلاتی جێبەجێ بکەت و بەرژەوەندیێن حکومەتا بەریتانی ژی بپارێزیت بشێوەکێ دگەل سەربەخۆیا مسرێ هەڤدژ نە بیت، ئانکو رێکەڤتنا هەڤال دگەل هەڤالی بیت، نەك یا دەرەبەگی دگەل کوێلەی بیت" (م.م.ش ، الجلسة 26 في 1928/3/19 ، 398) . دەمێ ئەندامێ جڤاتا نوونەران (عبدالحمید سعید) ژ پارتا (الوطني) ئاماژە ب مژارا دابەشکرنا هەلوێستێ وەزارەتێ لدۆر دانوستاندنێن (ثروت – چمبرلن) دایی، سەرۆك وەزیران (مصطفی النحاس) دیارکر و گوت چ ڕاستی لسەر دابەشکرنا وەزارەتێ دەربارەی پروژێ پەیمانێ نینن، و هەمی وەك ئێك کومەلێ ب بوچوون و کارکرنێ رێکەڤتی نە، هەروەسا ئەندامێ جڤاتێ (عبدالحمید سعید) ژ پارتا (الوطني) پشتەڤانیا پارتێ بۆ پلانا حکومەتێ دیارکر، ل دووماهیێ ئەندامێ جڤاتێ (عبدالمجید إبراهیم صالح) ژ پارتا (الأحرار الدستوریین) پشتەڤانیا حکومەتێ بۆ پلانێن وێ دەربارەی مژارا مسرێ کر (م.م.ن ، الجلسة 43 في 1928/4/15 ، 625 – 626) .

6.تەوەرێ چوارێ : دانوستاندنێن (محمد محمود – هندرسون 1929)

ل 25 حوزەیرانا 1928 (محمد محمود) وەزارەتا خۆ یا ئێکێ پێکهینا و ئێکسەر رابوو کارێن پەرلەمانی بۆ ماوێ هەیڤەکێ پاشئێخستن، پاشان ل 19 تەموز ب بریارەکا پاشایی هەردوو جڤاتێن (نوونەران و پیران) هەلوەشاندن و ژیانا پەرلەمانی بۆ ماوێ سێ سالان ڕاوەستاند ، د ماوێ نەبوونا پەرلەمانی (محمد محمود) پلانەکا تایبەت بۆ لڤاندنا مژارا مسرێ بکارهینا ، ئەوژی ل حوزەیرانا (1929) هەبوونا خۆ ل بەریتانیا ب دەلیڤە دیت، دەمێ ل ئاهەنگا زانکۆیا ئۆکسفورد ئامادەبوی و زانکۆیا ناڤبری بریاردایین ناسناڤێ دکتور (دکتوراه فخرية) د یاسایا شارستانیدا پێشکێشی ئەوی بکەن (وزارة الخارجية المصرية، 1955 ، 297-301) . د ئەڤی دەمیدا (محمد محمود) پەیوەندی بسیاسەتڤانێن بەریتانی کر و دگەل ئەوان گەنگەشە لسەر مژارا مسرێ کرن، وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانی (هندرسون 1929-1931 [9] Henderson)ل جڤاتا گشتی یا بەریتانی ڕاگەهاند کو حکومەتا بەریتانی بەرسڤا حکومەتا مسرێ داییە و دێ دانوستاندنان لسەر مژارێن هەلاویستی دناڤبەرا هەردوو لایەنان دا کەن، بەلێ دەمێ سەرکردێن پارتا (الوفد) لسەر دانوستاندنێن (محمد محمود) دگەل لایەنێ بەریتانی ئاگەهداربوبین، دەستەیا پەرلەمانی یا پارتێ ئەوا ژ (165) ئەندامان پێکهاتی کومبوون گرێدان و ڕابوون تلگرافەك بۆ سەرۆك وەزیرانێ بەریتانی (مکدونالد) و وەزیرێ ژ دەرڤە (هندرسون) هنارتن و تێدا هاتبوو : "ئەڤ مژارە نە مژارا پشتەڤانیا محمد محمود باشا و هەڤالێن وییە لسەر حوکمرانیا رەها ، بەلکو مژارا مللەتێ مسرییە، ئەوا دزانیت مافێ ئەوان یێ ئێکێ هەلبژارتنا نوونەرەکییە و ئەو رازی نابن وەزارەتەك دانوستاندنان ل شوینا ئەوان بکەت و ئەوێ وەزارەتێ ژیانا پەرلەمانی هەلوەشاند بیت"، د هەمان دەمدا تلگرافەکا دی بۆ جڤاتا گشتی یا بەریتانی هنارتن و تێدا هاتبوو : "ئەم نوونەرێن مللەتی ئەوێن ب هەلبژارتنێن ئازاد و ئێکسەر هاتینە هەلبژارتن، و ئەم ئاگەهدارن کو (محمد محمود باشا) دەربارەی مژارا مسرێ دەرگەهێ دانوستاندنان ڤەکرییە، ئەم داخواز ژ حکومەتا بەریتانی دکەن ئەوی ژ هەر سالوخەتەکێ مافێ دانوستاندنان ل شوینا مسرێ بێ بەهر بکەت" (باشا ، 2015، 419-420) .

هەر چاوان بیت (هندرسون) داخواز ژ (محمد محمود) کر تشتێن وی ژ دانوستاندنان دڤێت دەست نیشان بکەت، (محمد

محمود) بۆ ئەوى دياركر كو مسرى داخوازا سەربەخۆيێ دكەن و دڤێن نەكەڤنە ژێر حوكمرانيا پاراستى (الحماية) يان وەسيەتگيريێ هەر جۆرە حوكمرانيەكا بسەر بەريتانيا ڤە بيت، هەروەسا داخوازكر رێزگرتنا رێكەڤتناما (1899) دەربارەى سودان بهێتە كرن، و پشكەك ژ لەشكەرێ مسرى بزڤريت سودان وەك ژبەرى سالا (1924)، پشتى ئەنجامدانا چەندين دانوستاندنان هەردوو لايەن لسەر ئەوێ چەندێ رێكەڤتن كو وەزارەتا ژ دەرڤە يا بەريتانى پروژێ رێكەڤتنا هەردوو لايەنان ئامادە بكەت، و ل 5 تەموز 1929 (محمد محمود) پروژێ رێكەڤتنا دانوستاندنێن هەردوو لايەن گەهشتينێ ژ وەزارەتا ژ دەرڤە يا بەريتانى وەرگرت (غربال، 1952، 210-211) .

ئەڤى پروژەى هندەك بەند بخۆڤەدگرتن و وەك پێنگاڤەكا پێشكەڤتى د داخوازيێن نەتەوەيى يێن مسرى دهاتە هژمارتن، دەربارەى هێزێن بەريتانى ڤەكێشانا ئەڤان هێزان بۆ دەڤەرا كەنالێ سوێس، ئەڤ خالە وەك مەزنترين ئاستەنگ ل دانوستاندنێن بەرێ دهاتە هژمارتن، چونكە هەردەم لايەنێ بەريتانى داخواز دكر هێزێن ئەوان ل باژێرێن مسرێ بەربەلاڤ بمينن، چونكە سياسەتڤانێن مسرى هەر ژ پێكهينانا شاندێ مسرى ل سالا (1918) ديتنا ئەوان ئەوبوو هێزێن بەريتانى بهێنە ڤەكێشان و ل دەڤەرا كەنالى جێگير بن، چونكە بەهانەيا بەريتانيان بۆ مانا هێزێن ئەوان ل مسرێ ژبۆ بەرەڤانيكرن ژ دەڤەرا كەنالى بوو، بەلێ بەريتانيا ژمارا هێزێن خۆ دەست نيشان نەكرن، بەلێ خالا دووێ ئەوژى دانپێدانا بەريتانيا بۆ حكومەتا مسرى كو ئەو بەرپرسە ژ گيان و سامانێن بيانيان (وزارة الخارجية المصرية، 1955، 300) ، هەروەسا دەربارەى لەشكەرى د تێكستێ پروژەييدا هاتبوو ب دووماهى هاتنا كارێ سەرپەرشتێ گشتى يێ بەريتانى و هەڤالێن ئەوى و ڤەكێشانا ئەفسەرێن بەريتانى ژ هێزێن مسرى، بەلێ پێدڤيە مسر سۆزێ بدەت راوێژكاريا لەشكەرێ بەريتانى وەرگريت ، دەربارەى مژارا سودان پروژەى بريياردا رەوشا سودان وەك خۆ بمينيت و مسر د پاشەروژێدا دگەل هێزێن بەريتانى رێكەڤتنێ بكەن و لدەمێ هێزێن بەريتانى ژ قاهيرە دهێنە ڤەكێشان هێزەكا لەشكەرى يا مسرى بزڤريت سودان ، و لدويڤ ئەڤێ رێكەڤتنێ حاكمدارێ گشتى ل سودان ل شوينا هەردوو لايەنێن رێكەڤتى دەستهەلاتا سودان برێڤە دبەت (رمضان، د.ت، 704) .

ل 3 ئاب 1929 (محمد محمود) زڤرى مسرێ و ژبۆ رازيكرنا مللەتێ مسرى پروژێ رێكەڤتنێ پێشكێشكر ، بەلێ پارتا (الوفد) رژد بوون و هەلويستێ خۆ دياركرن كو بتنێ لژێر سيبەرا پەرلەمانى گەنگەشا پەيمانێ دهێتە كرن (عبدالقادر، 1973، 68) ، و ژ ئەنجامێ هەبوونا جەماوەرەكێ زۆر لدۆر پارتا (الوفد) و حەزا بەريتانيا بۆ تەمامكرنا پەيمانێ، بەريتانيان پشتەڤانيا بوچوونا پارتا (الوفد) كرن (رمضان، د.ت، 706) .

ب ئەڤى شێوەى ل 2 چرييا ئێكێ 1929 (محمد محمود) دەست ژ كاركێشانا خۆ پێشكێشكر ، و ل 4 چرييا ئێكێ 1929 (عدلى يكن) ب پێكهينانا وەزارەتا نوى هاتە راسپاردەكرن، يا ديار و ئاشكەرا بوو ئەڤ وەزارەتە بتنێ وەزارەتەكا ڤەگوهاستى بوو و كارێ وێ ئەوبوو هەلبژارتنان ئەنجامبدەن و ژيانا پەرلەمانى بزڤريت و ببيتە رێخۆشكەر بۆ هاتنا پارتا (الوفد) بۆ حوكمرانيێ (كولومب، د.ت، 71 ؛ زايد ، 1973، 180) .

7.تەوەرێ پێنجێ : دانوستاندنێن (مصطفى النحاس – هندرسون 1930)

ل (21 كانوونا ئێكێ 1929) هەلبژاردن ل مسرێ هاتنە ئەنجامدان، د ئەڤان هەلبژاردنان دا پارتا (الوفد) شيان ژ سەرجەمێ (235) كورسييان (212) كورسييان بدەستڤەبينن، و ل 31 كانوونا ئێكێ سەروك وەزيران (عدلى يكن) دەست ژ كاركێشانا خۆ پێشكێشكر ، و پاشا (فؤاد) رابوو (مصطفى النحاس) ب پێكهينانا وەزارەتا وى يا دووێ راسپارد ، ئەوا ژ (1 كانوونا دووێ 1930 تا 19 حوزەيرانا 1930) حوكمرانى كرى (الصائغ ، 2015، 240) .

پشتى (مصطفى النحاس) وەزارەتا خۆ پێكهينايى ووتارا پاشايى پێشكێشكر، كو تێدا هاتبوو : "حكومەتا بەريتانى حەز هەيە رێكەڤتنەك دناڤبەرا بەريتانيا و مسر بهێتە گرێدان، و ژبۆ جێبەجێكرنا ئەڤێ مەرەمێ وەزيرێ ژ دەرڤە يێ بەريتانى پێشنيارەك پێشكێشى حكومەتا مسرێ كر، دياركر كو حكومەتا من حەز دكەت ئەڤان پێشنياران بۆ هەوە پێشكێش بكەت، ئەم هيڤيدارين دانوستاندن دگەل حكومەتا بەريتانى بهێنە ئەنجامدان، و هەر وەختەكێ هەردوو حكومەتێن بەريتانى و مسرى رێكەڤتن، دێ حكومەتا من ب مەرەما پەسەندكرنا وێ

بۆ پەرلەمانی پێشكێش كەت" (م.م.ن ، الجلسة الافتتاحية فى 1930/1/11 ، 5 ؛ الرابطة الشرقية، العدد الرابع فى 1930/1/15) .

حكومەتا نوی ژبۆ ئامادەكاریێن دانوستاندنێن دگەل بەریتانیا داخواز ژ جڤاتا نوونەران كر ژبۆ ئەنجامدانا دانوستاندنان دگەل حكومەتا بەریتانی جڤات راسپاردنێ (تفويض) بدەتە حكومەتێ، بەلێ ژمارەك ژ نوونەران لسەر پێشنیارێن بەریتانی بۆ ئەنجامدانا دانوستاندنان نەرازیبوون دیاركرن، ژ ئەوانان ئەندامێ جڤاتێ (عبدالعزيز الصوفانى) نەرازیبوونا خۆ لسەر ڕاسپاردەكرنا حكومەتێ بێ چ مەرج دیاركر و گوت : "... ڕامانا راسپاردەكرنێ ئەوە كو جڤاتا نوونەران لسەر ئەڤان پێشنیاران یاڕازییە و دانپێدانێ پێدكەت، و یا باشتر ئەوە حكومەت بێ هەبوونا چ ئاستەنگان دانوستاندنان دگەل حكومەتا بەریتانی بكەت، نەك لسەر بنەمایێ پێشنیاران، و دانوستاندن لدویڤ پێشنیارێن مللەتێ مسرێ و بەرژەوەندیا گشتی بن" (م.م.ن ، الجلسة 8 فى 1930/2/3 ، 89-90) .

دگەل بەردەوامبوونا گەنگەشا پەرلەمانتاران هەر ئێك ژ ئەندامان (أحمد ماهر و محمد صبرى أبو علم و سينوت حنا و عبدالحميد البنا) ژ پارتا (الوفد) پێشنیارەك پێشكێشكرن و تێدا هاتبوو : "جڤاتێ باوەرییا تەمام ب حكومەتێ هەیە كو راسپاردە بكەت و دانوستاندنان لسەر پێشنیارێن حكومەتا بەریتانی بكەت، و هەردوو وەلات پێكڤە بگەهن رێكە ڤتنەكێ"، هەروەسا ئەندامێ جڤاتێ (حسن صبرى) دیاركر و گوت : "دانوستاندنێن سیاسی ژ تایبەتمەندیێن دەستهەلاتا جێبەجێكرنێیە و نەك ژ تایبەتمەندیێن دەستهەلاتا یاسادانانێنە، ئانكو پێدڤی ناكەت بۆ دانوستاندنان جڤات حكومەتێ ڕاسپاردە بكەت، چونكە حكومەتێ ماف هەیە بێ وەرگرتنا ڕاسپاردەكرنێ دانوستاندنان بكەت"، هەروەسا ئەندامێ جڤاتێ (محمد عزيز أباظة) دایە دیاركرن و گوت : "ئەم نەشێن بێژین ڕاسپاردەكرن مەرجەكێ سەرەكیە بۆ دروستیا ئەڤان دانوستاندنان، چونكە دانوستاندن ژ كارێن حكومەتێیە، لەورا ڕاسپاردەكرن نەیا پێدڤیە و ئەگەر پێدڤی بوو دڤێت گەنگەشا ئەوان پێشنیاران بهێتەكرن وەك ل پەرلەمانێ بەریتانیدا هاتینە كرن"، ئەندامێ ناڤبری زێدە تر گوت "ئەم دترسن ئەڤ ڕاسپاردنە ببیتە ئەگەر حكومەتا بەریتانی هزر بكەت مە ڕازیبوون لسەر ئەڤان پێشنیاران نیشان دایە"، پاشان ئەندامێ جڤاتێ (عبدالحميد سعيد) دیاركر كۆ ئارمانجا ئەڤان پێشنیاران ئەوژی مسر بكەڤیتە د بازنەیا ئیمپراتوریەتا بەریتانیدا و د هەبوونا هێزێن بەریتانی ل مسرێ دانوستاندن ناگەهنە چ ئەنجامان، هەروەسا ئەڤ پێشنیارە دووپاتیە لسەر بەیاننامێ (28 شوبات 1922) و ڕازیبوونە لسەر جوداكرنا سودان ژ مسرێ، ل دووماهیێ ئەندامێ جڤاتێ (محمد محمود جلال) دیاركر و گوت : "ترسا مە ئەوە ڕاسپاردەكرن دووپاتیێ لسەر پەسەندكرنا ئەڤان پێشنیاران بكەت" (م.م.ن ، الجلسة 8 في 1930/2/3 ، 89-90 ؛ م.م.ن ، الجلسة 9 في 1930/2/6 ، 102-109) .

ل دووماهیێ گەنگەشە ل جڤاتا نوونەران ب دووماهیی هاتن و ڕازیببوون لسەر ڕاسپاردەكرنا حكومەتێ بۆ ئەنجامدانا دانوستاندنان دگەل حكومەتا بەریتانی هاتە كرن، ژبلی ئەڤان ئەندامان (يحيى سليم أبو سحلى، عبدالحميد سعيد ، عبدالعزيز الصوفانى، محمد عزيز أباظة و محمد محمود جلال) ژ پارتا (الوطني) بوون (م.م.ن، الجلسة 9 في 1930/2/6 ، 102-109)، هەروەسا جڤاتا پیران ژی هەمان راسپاردە پێشكێشی حكومەتێ كرن، ژبلی ئەڤان ئەندامان (محمود أبو النصر و أحمد زيور) (م.م.ش ، الجلسة 7 في 1930/2/6 ، 68-69) .

لدویڤ راسپاردەیا پەرلەمانی بۆ حكومەتا مسری كو بكارێ دانوستاندنان دگەل حكومەتا بەریتانی رابیت، ل (6 شوبات 1930) پەرلەمانی ڕاسپاردەكرنا حكومەتا مسری ژبۆ ئەنجامدانا دانوستاندنان دگەل حكومەتا بەریتانی پەسەند كر، د هەمان دەمدا جڤاتا وەزیران بریارا پێكهینانا لژنا دانوستاندنان بسەروكاتیا (مصطفى النحاس باشا) دەرێخست (غربال، 1952، 223)

ئەڤ لژنە بسەروكاتیا (مصطفى النحاس باشا) و ئەندامەتیا وەزیرێ ژ دەرڤە (واصف غالى باشا) و وەزیرێ كاروبارێن گشتی (عثمان محرم باشا) و وەزیرێ دارایی (مكرم عبيد أفندى) بەرەڤ لەندەن چوون، و دانوستاندن ب ژینگەهەكا هیڤی و ئومێدی ڤە ل 31 ئادار دەسپێكرن، و بەردەوام بوو تا 8 ئەیارێ بەردەوام بوو ، بەلێ ل دووماهیێ دانوستاندن سەرنەگرتن[10] ، لدەمێ شاندێ دانوستاندنان زڤرین بتنێ شیان ئەڤێ ڕستەیێ بێژن "ب كێمی مە شیا ئەم هەڤالینیا بەریتانیا بدەستڤەبینین" (رمضان، د.ت، 715 ؛ بیرك، 1987، 148) .

سەروك وەزیران (مصطفى النحاس باشا) ل پەرلەمانی ووتارەك پێشكێشكر و تێدا هاتبوو : "لدویڤ ڕاسپاردەیا پەرلەمانی پێشكێشی حكومەتێ كری، شاندەكێ فەرمی بەرەڤ لەندەن چوون، و ب وەرگرتنا باوەریا مللەتی و نوونەراتیا ئەوان دانوستاندن دگەل حكومەتا بەریتانی ئەنجامدان، هەردوو لایەنان شیانێن مەزن مەزاختن و پێكڤە گەهشتنە چارەسەرییەكا دادپەروەرانە د مژارێن تایبەت ب مسرێڤە، بتنێ هندەك خالێن جهێ ڤەكولین و گەنگەشەكرنێ هەلاویستی مان و بزووترین دەم دێ نڤیسارا ئەنجامدانا هەمی كارێن دانوستاندنێ لسەر ئەندامێن پەرلەمانی هێتە بەلاڤكرن"، د ئەڤی دەمیدا ئەندامێ جڤاتا نوونەران (عبدالحمید سعید) دیاركر و گوت : " شاندێ فەرمی باشترین كار ئەنجامدان دەمێ دانوستاندن ڕاوەستاندین و ئیمزا لسەر ڕێكەڤتنەكا كویلایەتیێ نەكرن"، پاشان گوت : "بەریتانیا چ تشت ژ دانوستاندنان نەڤێن، بتنێ دڤێن جهێ خۆ ل وەلاتێ مە بهێز و موكم بكەن" (م.م.ن ، الجلسة 41 في 1930/5/20 ، 982-983) .

پشتی (مصطفى النحاس باشا) دەست ژ كاركێشای، (إسماعیل صدقی) ل (19 حوزەیران 1930) وەزارەتا نوی پێكهینا، ئەندامێ جڤاتا نوونەران (سعید حبیب) پرسیارەك ئاراستەی سەروك وەزیران كر و تێدا هاتبوو : "حكومەتا بەرێ سۆزدابوو ل دۆر ئەنجامێن دانوستاندنێن دگەل حكومەتا بەریتانی ل (نیسانا 1930) نڤیسارەكێ لسەر ئەندامێن پەرلەمانی بەلاڤ بكەت، بەلێ ئەم نزانین چ ل چارەنڤیسێ ئەڤێ نڤیسارێ هات؟ و نڤیسار و دوسەیێن گرێدایی ب ئەڤان دانوستاندنان لبەر دەستێن وەزارەتا نوكە نە یان نە؟ و وەزارەتا نوكە ل شوینا وەزارەتا (مصطفى النحاس) ڕایا گشتی یا مسری لسەر ئەنجامێن دانوستاندنان دیاركەت كا دەسپێكرن و چاوا ب دووماهیی هاتن یان نە"؟ . سەروك وەزیران د بەرسڤا خۆدا گوت : "ئەنجامێن دانوستاندنان نهێنی نە لەورا ل جهێن نهێنی دهێنە پاراستن، و بو ماوەكێ درێژ وەزارەتێ ل جهێن نهێنی ل سەروكاتیا جڤاتا وەزیران و وەزارەتا ژ دەرڤە ل نڤیسار و نڤیسینێن تایبەت یێن دانوستاندنێن (1930) دگەران، بەلێ چ شینوار نەهاتنە دیتن" (م.م.ن ، الجلسة 4 في 1931/6/29 ، 31-32) .

هەر دەربارەی ئەڤێ چەندێ ئەندامێ جڤاتا نوونەران (عبدالرحمن البیلی) پرسیارەك ژ سەروك وەزیران كر لدۆر ئەوان ڕێنمایێن بشێن نڤیسار و دوسەیێن تایبەت ب دانوستاندنێن (1930) بدەستڤەبینن، بەلێ دەمێ سەروك وەزیران دیاركری كو حكومەتێ نەشیایە ئەڤان بەلگەنامەیان بدەستخۆڤەبینن، (عبدالرحمن البیلی) گوت : " نڤیسار و دوسەیێن تایبەت ب دانوستاندنان هەمی مولكێ حكومەتێ نە و (مصطفى النحاس) نەشیا ئەڤان بەلگەنامان بدەستخۆڤەبینیت بتنێ دەمێ مە ئەو كریە بەرپرس لسەر كارێ دانوستاندنان و نوكە ئەو بەرپرسە ل هەمبەر حكومەت و مللەت و نەوەیێن داهاتی ژ نەدیاركرنا ئەڤان بەلگەنامان و دڤێت هزر د ئەڤێ چەندێدا بهێتەكرن" (م.م.ن ، الجلسة 13 في 1932/2/4 ، 164) . چێدبیت ئەڤان ئەندامان ئەڤ جورێن پرسیاران ب هەڤكاری دگەل سەروك وەزیران (إسماعیل صدقی) دروست كربن، ژبۆ شەهمزاركرنا سەرۆك وەزیرانێ بەرێ (مصطفى النحاس باشا) و پارتا (الوفد) .

لڤێرە دیاردبیت دانوستاندنێن (مصطفى النحاس – هندرسون) وەك دانوستاندنێن بەرێ بێ ئەنجام ب دووماهی هاتن، و مژارا سودان و مانا هێزێن بەریتانی ل دەڤەرا كەنالێ سوێس وەك مەزنترین ئاستەنگ د نە سەركەڤتنا ئەڤان دانوستاندنان دا دهاتە هژمارتن .

8.تەوەرێ شەشێ : هەلویستێ پەرلەمانێ مسرێ ژ پەیمانا 1936

پشتی سەر نەكەڤتنا دانوستاندنێن (مصطفى النحاس – هندرسون)، ئەندامێ جڤاتا گشتی یا بەریتانی (سیر كنگزلی Kingsley)ل 5 چرییا دووێ 1930 پرسیارەك ئاراستەی وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانی (هندرسون) لدۆر بەرهەڤیا ئەوی بۆ ئەنجامدانا دانوستاندنان دگەل حكومەتا مسرێ لسەر بنەمایێ پەیمانا كەڤن كر، وەزیرێ ژ دەرڤە د بەرسڤا خۆدا گوت : "هەر حكومەتەكا مسری ئەگەر حەز هەبیت دانوستاندنان ل دۆر مژارێن هەلاویستی بكەت، حكومەتا بەریتانی یا بەرهەڤە ئەڤێ حەزێ بجهـ بینیت" (باشا ، 2015، 967) ، د هەمان دەمدا بریارەكا پاشایی ب هەلوەشاندنا دەستورێ سالا (1923) و دانانا دەستوورێ نوێ سالا (1930) دەركەڤت، ئەڤ چەندە بۆ ئەگەر دانوستاندنێن مسری بەریتانی بۆ ماوەكێ بهێنە ڕاوەستاندن (الصائغ، 2015 ، 241) .

ئەندامێن پەرلەمانێ مسرێ بەردەوام گرنگی ب پەیوەندییێن مسری بەریتانی ددان، لدەمێ گەنگەشەکرنا راپورتا بەرسڤدانێ لسەر ووتارا پاشایی ل (3 تەموز 1931) ئەندامێ جڤاتا پیران (علی فهمی) ئاماژە دا رستەیا : "کارکرن بۆ گەهشتنا رێکەڤتنەکێ دناڤبەرا مسر و بەریتانیا تێدا مافێن وەلاتی بهێنە پاراستن"، چونکە رامانا ئەڤێ رستەیێ ئەوە کو حکومەتا مسری حەز هەیە دانوستاندنان دگەل بەریتانیا بکەت، بەلێ سەرۆك وەزیران (إسماعیل صدقی) چ ئاماژە پێ نەدابوون، لەورا (علی فهمی) پێشنیارکر رستەیا : "هەر وەختەکێ بارودۆخ بەرهەڤ بوو دانوستاندنان ئەنجامبدەن" ل راپورتێ بهێتە زێدەکرن، سەرۆك وەزیران بەرسڤدا و گوت : "لڤێرێ دوو مژار هەنە، یا ئێکێ مژارا دانوستاندنانە و ئەم هەمی لسەر رێکەڤتی نە کو ئەم دانوستاندنان دگەل حکومەتا بەریتانی ئەنجامبدەن، مژارا دووێ ئەوژی وەختێ ئەڤان دانوستاندنانە و من ئەڤ چەندە ل هەمبەر جڤاتا نوونەران دیارکربوو هەر وەختەکێ بارودۆخ گونجایی بیت، حکومەت ئەڤان دانوستاندنان بۆ جڤاتێ پێشکێش بکەت و باوەری و راسپاردەیی ژ هەوە وەرگریت" (م.م.ش ، الجلسة 5 في 1931/7/6 ، 44-45) .

پێنگاڤێن دەسپێکێ بۆ ساخکرنا دانوستاندنان دناڤبەرا مسر و بەریتانیا دەسپێکرن، دەمێ ل (21 ئەیلول 1932) سەرۆك وەزیران (إسماعیل صدقی) د کونگرێ هەلوەشاندنا چەکی ل جنیف چاڤپێکەفتن دگەل وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانی (جون سیمون John Simon)کری، د ئەڤێ چاڤپێکەفتنێدا (إسماعیل صدقی) دگەل (سیمون) باس ژ گرنگیا دەسپێکرنا دانوستاندنان بۆ مسر و چارەسەرکرنا مژارێن ناکوکی لسەر هەی کر، (سیمون) ژلایێ خۆڤە گوت : "ئەز هیڤی دکەم بزووترین دەم ئەڤ دانوستاندنە بهێنە ئەنجامدان"، دهەمان دەمدا باس ژ چەندین مژارێن پێدڤی بۆ دانوستاندنان کرن، وەك مژارا چوونا مسر بۆ ناڤ کومەڵا گەڵان و هەڤپەیمانیا هەردوو وەلاتان، بەلێ وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانی هەردوو مژارێن لەشکەری و سودان هەلاویستی هێلان و دیارکر مژارا دەرێخستنا هێزێن بەریتانی ژ باژێرێن مسری پێدڤیە بهێتە گەنگەشەکرن ژبەری دانوستاندن بهێنە ئەنجامدان، دەربارەی سودان ژی دیارکر کو پێدڤیە رێکەڤتن لسەر بنەمایێ مانا سیستەمێ کارگێری یێ نوکە ل سودان بیت، و ئەگەر لایەنێ مسری رازیبوو دێ شێن پاراستنێ لسەر بەرژەوەندییێن مسر یێن مادی و مەعنەوی ل سودان بکەن، بەلێ ئەڤێ چاڤپێکەفتنێ چ ئەنجام بدەستڤەنەهینان و حکومەتا بەریتانی چ بەیاننامە ب دەسپێکرنا دانوستاندنان نە دەرێخستن، بەلێ وەسا دیارکرن د مژارا لەشکەری دا سیاسەتا بەریتانی دشێت هندەك ڤەکێشانان بکەت، و بەرهەڤیا خۆ ژبۆ ڤەکێشانا هێزێن بەریتانی ژ باژێرێن مسرێ دیارکرن (رمضان، د.ت، 758-759 ؛ القضية المصرية، 1955 ، 446-450).

هەر چاوان بیت ئەڤ چاڤپێکەڤتنە بۆ سەرۆك وەزیران (إسماعیل صدقی) بوویە پالدەر و دیارکر و گوت : "حکومەتا من دشێت و بزووترین دەم و ل وەختێ گونجایی ژبۆ چارەسەرکرنا مژارێن هەلاویستی دناڤبەرا هەردوو وەلاتاندا دانوستاندنان دەسپێ بکەت"، د ئەڤی دەمیدا د روونشتنەکا جڤاتا نوونەران دا ئەندامێ جڤاتێ (عبدالمجید نافع) پرسیارەك ئاراستەی سەرۆك وەزیران کر و تێدا ئاماژە ب گەنگەشەکرنا جڤاتا گشتی یا بەریتانی کر کو باسێ دانوستاندنێن مسری بەریتانی کربوون و داخواز کربوون هێزێن بەریتانی ژ قاهیرە دەرنەکەڤن هەتا پەرلەمانێ بەریتانی رازیبوونێ لسەر بدەت، و وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانی دیارکربوو کو سیاسەتا بەریتانی ل مسر لسەر بنەمایێ بەیاننامە 28 شوبات برێڤەدچیت، ژبەر ئەڤێ چەندێ حکومەتا مسری ماف هەیە هزر د دەسپێکرنا دانوستاندناندا بکەت، پاشان (عبدالمجید نافع) داخواز ژ سەرۆك وەزیران کر بۆ جڤاتێ دیاربکەت کا نوکە دانوستاندن دناڤبەرا حکومەتا مسری و حکومەتا بەریتانیدا هەیە یان نە، هەروەسا داخواز ژ حکومەتێ کر کو چ رێکەڤتنان دگەل حکومەتا بەریتانی نەکەن هەتا لسەر پەرلەمانی دهێتە پێشکێشکرن (م.م.ن ، الجلسة الافتتاحية فى 1932/12/15 ، 5 ؛ م.م.ن ، الجلسة 9 في 1933/1/3 ، 141) .

هەروەسا ل جڤاتا پیران ئەندامێ جڤاتێ (حسن صبری) ئاماژە دا کو حکومەتا بەریتانی هەردەم داخواز ژ مسر دکر دانوستاندنان ئەنجامبدەت، دانوستاندنێن (عدلی یکن – ملنر 1921-1922) ، (سعد زغلول – مکدونالد 1924) ، (ثروت باشا – تشمبرلن 1927) ، (محمد محمود – هندرسون 1929) ، (مصطفى النحاس – هندرسون 1930) ، هەتا پشتی ساڵا (1930) و تا نوکە حکومەتا بەریتانی بەرسڤا داخوازیێن مسرێ بۆ دانوستاندنان نەدایيە، هەروەسا ئاماژە دا بەیانناما (مکدونالد) ل جڤاتا گشتی کو حکومەتا مسری هزردکەت ل

وەختێ گونجایی دەرگەهێ دانوستاندنان ڤەبیت، پاشان دیارکر : "لدویڤ ئەڤان بەیاننامەێن بەریتانی ئوپوزوسیون دبینیت بەیاناما وەزارەتێ ئەوا د ووتارا پاشایدا یا تایبەت ب دانوستاندنان ناهێتە جێبەجێکرن"، سەرۆك وەزیران (إسماعيل صدقى) بەرسڤدا و گوت : "مسر وەلاتەکێ سەربەخۆیە و پشتی بەیاناما 28 شوبات مە سەربەخۆیا خۆ بدەستڤەهینا و مسر وەك پاشایەتیەکا ئازاد یا خۆدان دەستهەلات دهێتە گازیکرن" (م.م.ش ، الجلسة 6 في 1933/1/6 ، 46-50) .

دەمێ باس ژ ووتارا پاشایی یا سالا (1933) هاتیە کرن، ئەندامێ جڤاتا نوونەران (عبدالحميد سعيد) دیارکر : "کو بەریتانیا کاردکەت هەمی مافێن سیاسی یێن مسرێ بستینن و مایتێکرنێ د کاروبارێن مسرێ یێن نافخویی و ژ دەرڤە دکەن و هە ولددەن سودان ژ مسرێ جودا بکەن"، پاشان ئەندامێ جڤاتێ (حافظ رمضان) دیارکر کو هەمی ووتارێن پاشایی ئومێدەوارن دانوستاندن بهێنە ئەنجامدان (م.م.ن ، الجلسة الافتتاحية فى 1933/12/14 ، 5 ؛ م.م.ن ، الجلسة 8 في 1934/1/9 ، 83) .

ب ئەڤی شێوەی بارودۆخ بەردەوام بوون هەتا 14 چریپا دووێ 1934 (محمد توفيق نسيم) وەزارەتا نوی پێکهیناتی ، و ل 30 چریپا دووێ ب بریارا پاشایی دەستورێ (1930) هاتە هەلوەشاندن و هەردوو جڤاتێن (نوونەران و پیران) ژی لادان (المحمدى، 2000، 10) . و کار ب دەستورێ (1923) ژی نەهاتەکرن، و دەستهەلاتا وەلاتی بێ دەستوور حوکمرانی بریڤەدبر ، لەورا سەرۆك وەزیران (محمد توفيق نسيم) داخواز ژ حکومەتا بەریتانی کر لسەر زڤراندنا دەستورێ 1923 ڕازیبن، و ڕاگەهاند حکومەتا مسری حەز هەنە ڕێکەڤتنەکێ دگەل حکومەتا بەریتانی گرێدەن، بەلێ بەریتانیا بەرسڤا ئەڤێ داخوازێ نەدان، ئەڤێ چەندێ سەرۆك وەزیران هاندا ل (18 نیسان 1935) داخواز ژ پاشایی بکەت یان دەستوورێ (1923) بزڤرینیت یان ژی دەستوورەکێ نوی بهێتە دانان، ل دووماهیێ پاشایی بەرسڤا زڤراندنا دەستوورێ 1923 دا (الرافعى، ج1 ، 1987، 193-194 ؛ رمضان، د.ت ، 775) .

ل 9 چریپا دووێ 1935 وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانی (صموئیل هور Samuel Hoare) دیارکر : "چ ڕاستی بۆ ئاخفتنا کو ئەم دژی زڤراندنا سیستەمێ دەستووری نە بۆ مسرێ نینن، دەمێ پێشنیارا مە کرین، مە ئاماژە دا نە زڤراندنا دەستوورێ (1923 و 1930) ، چونکە دەستوورێ ئێکێ بکێر نەدهات و دەستوورێ دووێ دگەل حەزێن مللەتی ناهێتە گونجاندن" (غربال، 1952، 267) . ئەڤێ بەیاننامێ کارتێکرنەکا خراپ پەیداکر و هەمی پارتان نەرازیبوونا خۆ دیارکرن و خۆپیشاندان دژی ڤێ بەیاننامێ دەرکەفتن (الرافعى، ج2 ، 1988، 203) .

بەرامبەر ڕژدیا جەماوەری هەمی پارتان ل کانوونا ئێکێ (1935) ئێکگرتنەك دروستکرن و بناڤێ بەرەیێ نیشتمانی (الجبهة الوطنية) هاتە بناڤکرن و ژ پارتێن (الوفد ، الحزب الوطني، حزب الأحرار الدستوريين، حزب الاتحاد ، حزب الشعب و سەربەخۆیان) پێك دهات ئارمانجا ئەڤێ بەرەیێ خۆ بەرهەڤکرن بۆ ئەنجامدانا دانوستاندنان دگەل حکومەتا بەریتانی بوو و پەیمانەك دناڤبەرا هەردوو لایەنان دا بهێتە ئیمزاکرن، بەلێ دەمێ لایەنێ بەریتانی ئەڤ داخوازیە ڕەتکرین ل (11 کانوونا ئێکێ 1935) پارتا (الوفد) ڕاگەهاند کو هەڤکاریێ دگەل بەریتانیا ناکەن و دووپاتکرن هەر وەزارەتەکا هەڤکاریێ دگەل بەریتانیا بکەت ئەو وەك دەرکە ڤتی ژ کوما نەتەوەیی (الإجماع القومى) دهێتە هژمارتن (الرافعى، ج2 ، 1988، 203) .

هەروەسا دەمێ نوونەرێ بالا یێ بەریتانی (لامبسون Lampson)تلگرافەك بۆ وەزارەتا ژ دەرڤە یا بەریتانی هنارتی تێدا دیارکربوو کو ئەوی چاڤپێکەڤتن دگەل (مصطفى النحاس) کربوو و ناڤبری ئەو ئاگەهدارکریە کو د هەلبژارتنێن داهاتیدا لایەنێ زۆرینە دێ حکومەتێ پێك هینیت، و ئەو ڕێکێ نادەت ئەندامێن پارتێن دی پشکداریێ ل دانوستاندنێن داهاتیدا بکەن، ئەوێن لسەر بنەمایێ ڕەشنڤیسا ڕێکەڤتنا (1930) بهێنەکرن، هەروەسا (مصطفى النحاس) بو وی دیارکربوو کو گەڤێن ئیتالی لسەر سنووری دبیتە پالدەرێ سەرەکی ژبۆ گرێدانا رێکەڤتنامەکا نوی F.O, 371, (December 2, 1935) .

پاشان نوونەرێ بالا یێ بەریتانی (لامبسون) د ڕاپورتەکێ دا دووپاتکر کو ل فەرمانگەهێن سیاسی ل مسرێ ئاراستەك هەیە هەولددەن هەڤرکیا ئیتالی – ئەسیوبی ب دەلیڤە ببینن، و چێدبیت ئیتالیا ئاستەنگان بۆ بەریتانیا ل دەریا ناڤەراست پەیدابکەت، لەورا دڤێن دگەل بەریتانیا بۆ چارەسەرکرنا مژارێن هەلاویستی دناڤبەرا هەردوو لایەناندا بگەهن ڕێکە

ڤتنەكێ، كو لدويف بەياننامآ 28 شوبات 1922 بيت F.O, (371, December 4, 1935)، ئەڤجا پشتى هەمى هێزێن سياسى ل مسرێ ئێكگرتن كرين، (لامبسون) بۆ حكومەتا بەريتانى هنارت و تێدا ديارکر : "تشتێ چ جاران چێنەدبوو چێبوو ئەوژى هەمى پارتێن سياسى ل مسرێ ئێكگرتن كرن ... ئەم بەرەڤ سالا (1919) زڤرين ... ژبۆ دژايەتيا سياسەتا بەريتانى ئێكگرتنەك هاتە دروستكرن" (F.O, 19, December 11, 1935 .

پاشان ل (12 كانوونا ئێكێ 1935) بەرەيێ نيشتمانى (الجبهة الوطنية) ياداشتنامەك بۆ بريكارێ بەريتانى (لامبسون) پێشكێشكرن، و سەرۆكێن هەمى پارتان ژبلى پارتا (الوطني)[11] ئيمزاكربوون، ئەڤێ ياداشتنامێ داخوازا دەسپێكرنا دانوستاندنان ژبۆ گرێدانا پەيمانەكێ لسەر بنەمايێ پروژێ (النحاس – هندرسون 193) كربوو (الرافعى، ج2 ، 1988، 228) . پاشان ل (18 كانوونا ئێكێ 1935) سەرۆك وەزيران ياداشتنامەكا دى پێشكێشكر و تێدا ديارکر كو وەختێ نوكە باشترين وەختە ژبۆ گرێدانا پەيمانەكێ دناڤبەرا هەردوو وەلاتاندا هەڤكاريێ دناڤبەرا ئەواندا رێكبێخيت، و سەربەخۆيا مسر جێبەجێ بكەت، بەرسڤا حكومەتا بەريتانى گيروبوو، چونكە دترسيان دووبارە پارتا (الوفد) حوكمرانيێ بكەت، و لايەنێ بەريتانى پتر دڤيان دانوستاندنان دگەل حكومەتەكا نيشتيمانى يا نەرمتر بكەن، هەروەسا بەريتانيا رەتدكر دانوستاندنان لژێر فشارێن خوپيشاندانان بكەن هەتا هەلويستێ ئەوان لاواز نەبيت، هەرچەندە لايەنێ بەريتانى ڕاگەهاند ئەگەرێ گيروبونا دانا بريارا دانوستاندنان بۆ تێكچوونا هەلويستێ نيڤ دەولەتى و مژيل بوونا بەريتانيا ب كێشا ئەسيوبى ڤە دزڤريت (غنام، 1936، 15) .

ل دووماهيێ لايەنێ بەريتانى بەرسڤدا و حكومەتا بەريتانيا ڕازيبوون لسەر دەسپێكرنا دانوستاندنان ژبۆ گرێدانا پەيمانەكێ دگەل حكومەتا مسرى، بەلێ هەر لدەسپێكێ حكومەتا بەريتانى مەرج دانا كو چێنابيت لايەنێ مسرى خۆ ب تێكستێن پروژێ پەيمانا (1930) گرێدەن، ئەوژى ب بەهانەيا ئەوێ چەندێ كو بارودۆخێن نيڤدەولەتى هاتينە گهورين و تێكستێن لەشكەرى د ئەوێ پەيمانێدا دگەل بارودۆخێ نوى ناهێتە گونجاندن، مژارا دووێ ئەوا بەريتانيا ناكوكى دگەل مسر هەى و دڤيان مەرجێن پێشوەخت بۆ بدانن ئەوژى مژارا سودان بوو كو ئەگەرێ سەرنەكەفتنا دانوستاندنێن (1930) بوو، و بنەمايێ گشتى يێ سياسەتا بەريتانيا ئەوژى نابێت ڕاستڤەكرن د سيستەمێ كارگێريا ل سودان هەى بهێتەكرن (عبدالناصر، 1987، 55-56) ، ئانكو بەريتانيا كونترولا تەمام لسەر سودان بكەت و هەمى مافێن مسرێ ل سودان پشتگوهـ باڤێن .

ل 30 كانوونا دووێ 1936 سەرۆك وەزيران (محمد نسيم) دەست ژ كاركێشا ، هێزێن نيشتمانى لسەر پێكهينانا وەزارەتەكا بێ لايەن رێكەڤتن، و شاندێ دانوستاندنێ بسەروكاتيا (مصطفى النحاس) پێكدهات ، و هەمى پارت نوونەراتيێ د دانوستاندناندا بكەن، و ل (2 ئەيار 1936) هەلبژارتن بۆ پێكهينانا پەرلەمانەكێ نوى بهێنە ئەنجامدان، هەروەسا رێكەڤتن سەرۆكێ ديوانێ (على ماهر) سەرۆكاتيا وەزارەتا نوى وەرگريت (المجد ، ج2 ، 1988، 128) . پاشان بريارەكا پاشايى (مرسوم ملكى) ب پێكهينانا دەستەكا دانوستاندنێ دەركەڤت بسەروكاتيا (مصطفى النحاس) و ئەندامەتيا (محمد محمود و إسماعيل صدقى و حلمى عيسى) ئانكو سەروكێن پارتێن (الوفد و الأحرار الدستوريين والشعب و الاتحاد) ، زێدەبارى (واصف غالى و حافظ عفيفى و على الشمسى – سەربەخۆ) ، و (عثمان محرم و مكرم عبيد و أحمد ماهر و محمود فهمى النقراشى) ژ پارتا (الوفد) بوون (م.م.ش ، قانون رقم 80 لسنة 1936، 1937، 5 ؛ هيكل، ج1 ، 1990، 325) .

ب ئەڤى شێوەى رێك بۆ دانوستاندنێن دناڤبەرا حكومەتا مسرى و حكومەتا بەريتانيدا دەسپێكرن، و ل 24 شوبات 1936 سەرۆكێ شاندێ بەريتانى (مايلز لامبسون) بريكارێ بەريتانى ل مسرێ ديارکر كو هەلويستێ لەشكەرى داخوازدكەت پتر بەرێخوبدەنە كاروبارێن لەشكەرى و لسەر بنەرەتەكێ بەرفرەهتر ژ بەرێخودانا دانوستاندنێن سالا (1930) ، د هەمان دەمدا شاندێ مسرى داكوكى لسەر پروژێ (1930) و پێدڤيا ڤەكێشانا هەمى هێزێن لەشكەرى بۆ دەڤەرا كەنالێ سوێس كرن (الرابطة الشرقية، 27 مايو 1936 ، 13) ، و ووتارا پاشايى ئەڤ دانوستاندنە وەسف دكرن : "ل ژينگەهەكا دل خوشكەر بوو و ئومێدەوارن دانوستاندن بگەهن رێكەڤتنەكێ تێدا سەربەخۆيا وەلاتى بهێتە جێبەجێكرن و پەيوەنديێن هەڤالينى و هەڤپەيمانيێ دناڤبەرا هەردوو مللەتان دا بهێز بكەن"، لڤێرێ ئەندامێ جڤاتا

نوونەران (عبدالعزیز الصوفانی) دایە دیاركرن : "داگیركەر لدویڤ پلانەكا جێگیر دچن و سەرەرای سۆزێن وان دڤێن پیێن خۆ یێن داگیركاریێ ل وەلاتی موكم بكەن"، پاشان ئەندامێ جڤاتێ (عبدالحمید عبدالحق) پرسیارەك ئاراستەی سەروك وەزیران كر و تێدا داخوازكر پێزانینێن گشتی دەربارەی پێنگاڤێن دانوستاندنان دیاربكەن و كا ئەڤ دانوستاندنە بتنێ د چوارچوڤێ مژارێن لەشكەری دایە یان هندەك مژارێن دی بخۆڤەدگریت، سەروك وەزیران د بەرسڤا خۆدا گوت : "دانوستاندن لسەر مژارێن لەشكەری د خالێن پەیمانێ ب دووماهی هاتنە و نوكە دانوستاندن بۆ مژارا سودان و مژارێن دی دهێنەكرن" (م.م.ن ، الجلسة الافتتاحية في 1936/5/23 ، 8 ؛ م.م.ن ، الجلسة 3 في 1936/6/3 ، 36) .

ل 24 تەموزا 1936 رێكەڤتن لسەر تێكستێن لەشكەری هاتە كرن و دانوستاندن بەرەڤ مژارا سودان هاتنە ڤەگوهاستن و حاكمدارێ گشتی یێ سودان (ستیوارت سایمز Stewart Symes)تێدا پشكدار بوو و لدەسپێكا (ئاب 1936) رێكەڤتن لسەر تێكستێن ئەڤێ مژارێ هاتنەكرن، ئەندامێ جڤاتا پیران (محمد حافظ رمضان) پرسیارەك دەربارەی رێكەڤتنا لەشكەری یا هەردوو لایەنێن مسری بەریتانی گەهشتینێ ژ سەرۆك وەزیران كر ، پاشان ئەندامێ جڤاتێ (عبدالرحمن البيلی) پرسیارەك دەربارەی دانوستاندنێن سیاسی ژ سەروك وەزیران كر ، ناڤبری د بەرسڤا خۆدا گوت : "ئەز كەیف خوشم د ئەڤێ جڤاتێ دا راپگەهینم كو دانوستاندنێن گرێدایی ب مژارێن لەشكەری و مژارا سودان ب دووماهی هاتن، و ئێكسەر دانوستاندن هاتینە ڤەگوهاستن بۆ مژارا ئیمتیازاتان و مژارێن دی و نیزیكە رێكەڤتن لسەر بهێتە كرن، و لدەمێ دووماهی هاتنا دانوستاندنان ل مسرێ دێ شاندێ فەرمی یێ دانوستاندنان بەرەڤ بەریتانیا چن"، د ئەڤی ماوەیدا بروسكەك ژ جڤاتا وەزیران گەهشتە جڤاتێ و دەنگوباسێن ئیمزاكرن لسەر پەیمانا هەڤالینی و هەڤپەیمانیێ دناڤبەرا مسر و بەریتانیا دا گەهشتن (م.م.ش ، الجلسة 13 في 1936/8/12 ، 209 ؛ م.م.ن ، الجلسة 13 في 1936/7/27 ، 416) .

ل 26 ئاب 1936 پەیمانا مسری - بەریتانی ل لەندەن هاتە گرێدان، و پشتی ئیمزاكرنا ئەڤێ پەیمانێ دەستەیا فەرمی یا دانوستاندنێن مسری هزركرن یا باشتر ئەوە ئەڤ پەیمانە دناڤ مللەتی ریفراندوم لسەر بهێتە كرن، هەروەسا ئەڤ دەستەیە دێ بشێوەكێ بەردەوام وەك سەرپەرشت لسەر جێبەجێكرنا ئەڤێ پەیمانێ مینیت (الرابطة العربية فی 1936/10/21 ، 3) ، ئەڤ پەیمانە بۆ جڤاتا نوونەران هاتە پێشكێشكرن و ل روونشتنا 14 چریبا دووێ 1936 پەیمانا مسری بەریتانی [12] ژلایێ جڤاتا نوونەرانڤە هاتە پەسەندكرن (د.ك.و ،37/727, 20 كانون الثاني 1936، 164) .

پەیمانا (1936) وەك خالا گهورینێ د پەیوەندیێن مسری بەریتانیدا دهێتە هژمارتن، بەلێ بیروبوچوون لسەر بەندێن ئەوێ نەوەكهەڤبوون، چونكە بریار هاتبوودان هێزێن مسری و بەریتانی بشێوەكێ هەڤپشك بەرەڤانیێ ژ كەنالێ سوێس بكەن، بەلێ د هەمان دەمدا رێك ب هێزێن لەشكەری یێن مسری یان سڤیلان نەدهاتەدان بێ دەستووردانا هێزێن بەریتانی بچنە دناڤ دەڤەرا كەنالیدا ، هەروەسا نابێت فروكە یێن مسری لسەر دەڤەرا كەنالی بفرن (Alsayyid,1985,97) .

هەروەسا د مادا حەفتێدا هاتبوو گهورینا هاریكاریێ دناڤبەرا هەردوو لایەنان د رەوشێن شەری یان هەبوونا مەترسیا شەری یان بەرپابوونا رەوشەكا نیڤدەولەتی یا ژ نیشكەكێ ڤە ئەڤ رستەیە نەیا دەست نیشانكریە و د پروژێ (النحاس – هندرسون) یێ سالا (1930) نەهاتبوو، هەروەسا ئەڤ پەیمانە بەرفرەهـ بوو و ژ چوارچوڤێ هەڤپەیمانیێ دەركەڤت و رەوشێن نەئارام و مەترسیێن شەری ژێ بخۆڤەدگرتن، هەروەسا هەردوو لایەنان سۆزدان چ پەیوەندییان دگەل وەلاتەكێ بیانی گرێنەدەن كو دگەل بەندێن پەیمانێ نەهێنە گونجاندن، ئەڤ تێكستە ل شوینا سەرپەرشتیەكا نوی بوو لایەنێ بەریتانی لسەر مسرێ سەپاند و دەستێوەردان بوو د كارگێریا سیاسەتا ژ دەرڤە یا مسرێ، و ب ئەڤێ چەندێ دێ مسر وەك دەولەتەكا د بازنەیا سیاسەتا بەریتانیا دا مینیت (فرج الله، 1987، 170) .

هەژی گوتنێیە پشتی گرێدانا پەیمانا مسری - بەریتانی، مسرێ سەربەخۆیا خۆ بدەستڤەهیناتی جۆرە هەستەكێ نە ئارام ل فەرمانگەهێن بەریتانی پەیدابوو ، لەورا ل 6 چریبا دووێ 1936 بالیوزێ بەریتانی (مایلز لامبسون) راپورتەك بۆ وەزیرێ ژ دەرڤە یێ بەریتانی (ئە نتونی ایدن Anthony Eden)هنارت و تێدا هاتبوو : "ڤێرێ ل قاهیرە گەلەك ئاخفتن هاتنە گوتن كو ژ نوكە پێڤە دەستهەلاتا مە ل مسرێ دێ

بەرەڤ كێمبوونێڤە چيت، ئەڤ چەندە نەيادروستە و ئەگەر دروست بيت دێ مە جورەكێ دی ژ دەستهەلاتێ هەبيت و نوكە هۆكارێ چەسپاندنێ نەما بەلكو ئاراستەيا شيرەتكارينێ هەيە، و رولێ مە ل مسرێ وەك پاراستن لسەر مسرێ ناهێتە گهورين، بەلكو ئەڤ رۆلە پتر بهێز دكەڤيت و برێكا گرێدانا ئەڤێ پەيمانێ مە شەرعيەت هەيە و ب سروشتێ هندەك تشتان پێدڤيە دەستهەلاتا مە ل كاروبارێن نيڤدەولەتيدا پتر لێ بهێت" (رمضان، 1985، 17) .

دەربارەی گەنگەشەكرنا بەندێن پەيمانێ د پەرلەمانێ مسرێدا ، ل (2 چرييا دووێ 1936) جڤاتا وەزيران لسەر داخوازيا پەرلەمانی ڕازيبوو كومبوونەكا نە ئاسايی بهێتەكرن و تێدا بەرێخوبدەنە پەيمانا هەڤالينی و هەڤپەيمانيێ دناڤبەرا مسر و بەريتانيا، و حكومەتێ ل هەمبەر پەرلەمانی لسەر چەندين بنەمايان بەرەڤانی ژ ئەڤێ پەيمانێ كرن ژ ئەوانان كو ئەڤێ پەيمانێ بەندێن بەيانناما 28 شوبات ژناڤبرن، چونكە بەری ئەڤی وەختی مسر دەستهەلاتا خۆ يا دروست نەبوو، بەلێ پشتی گرێدانا پەيمانێ جهێ مسر يێ نيڤدەولەتی ژلايێ ياسايی و كرياريڤە بەرز ليهات (شلبی، 1982، 190-191) .

لدەسپێكا روونشتنا نە ئاسايی هەر ئێك ژ ئەندامان (عبدالعزيز الصوفانی و دكتور عبدالحميد سعيد و محمد فكری أباظة و محمد محمود جلال) پێشنياركرن بەرێخودان ل پەيمانێ بهێتە پاشئێخستن بۆ كومبونا بهێت يا ئاسايی، و دانە دياركرن كو پێدڤی ناكەت ل روونشتنا نە ئاسايی بەرێخوبدەنە پەيمانێ بەلێ سەرۆكێ جڤاتێ دياركر كو نابێت ئەڤێ پێشنيارێ پێشكێش بكەن، چونكە بەروڤاژی دەستووری يە و ژ مافێن حكومەتێ يە و لدويڤ دەستووری داخوازا كومبونا نە ئاسايی بكەت، و پروژێ پەيمانێ بۆ لژنا كاروبارێن ژ دەرڤە هاتە بلندكرن و (محمد حلمی عيسی) ل شوينا (حافظ عفيفی) كو يێ نەخوش بوو راپورت نڤيسی، ژبەری دەسپێكرنا روونشتنێ سەروكێ جڤاتا نوونەران (أحمد ماهر) مەندەهوش بوو دەمێ ئاگەهداربوی تێكستێ راپورتا لژنێ بەری بگەهيتە دەستێن ئەندامێن پەرلەمانی ل رۆژناما (المصری) هاتە بەلاڤكرن، دەمێ (أحمد ماهر) ڕاگەهاندی دێ ڤەكولينێ ل چاپخانا (الأميرية) و سكرتاريا جڤاتێ كەن، ئەندامێ جڤاتێ (عبدالحميد البنا) دانپێدان كر و بەرپرسيايەتيا خۆ ژ بەلاڤكرنا راپورتا لژنێ دياركر (م.م.ن ، دور غير عادی ، الجلسة 1 فی 1936/11/2 ، 9-12) .

لدەسپێكا روونشتنێ وەزيرێ ژ دەرڤە (واصف بطرس غالی باشا) ئاماژە دا كو گرێدانا ئەڤێ پەيمانێ جهێ مسرێ يێ نيڤدەولەتی ژ لايەنێ ياسايی و كرياريڤە ڕاستڤەدكەت، و ئەندامێ جڤاتێ (محمد فكری أباظة) هەولدا جڤاتێ لسەر پاشئێخستنا بەرێخودانا پەيمانێ ڕازی بكەت داكو دەليڤە ژبۆ خواندنا هوير هەبيت، بەلێ جڤات رژدبوو گەنگەشێ لسەر بەندێن پەيمانێ بكەن، هەروەسا ئەندامێ جڤاتێ (محمد حلمی عيسی) ڕاگەهاند كو پروژێ پەيمانێ ديار و ئاشكەراترە ژ پروژێ (1930) ئەوا بەرەيێ نيشتمانی داخوازكری لسەر بنەمايی تێكستێ وێ پەيمان بهێتە گرێدان، پاشان ئەندامێ جڤاتێ (محمد محمود) دياركر كو ئەڤێ پەيمانێ ساخلەتێن باش هەنە ژوانان ژناڤبرنا ئيمتيازاتێن بيانی، بەلێ هندەك ئاستەنگ هەنە دگەل سەربەخۆيا مسرێ ناگونجن وەك مايتێكرنا بەريتانيا د ڕێكخستنا لەشكەرێ مسرێ، دەمێ ئەندامێ جڤاتێ (محمد محمود) پرسيار ژ سەروك وەزيران كری : "ئەرێ ئەڤ پەيمانە هەمی رێكەفتنێن بەرێ ژناڤ دبەت يان نە"، سەروك وەزيران بەرسڤ دا و گوت : "مادا چاردێ ژ پەيمانێ هەمی گرێدانێن بەرێ ژناڤ دبەت"، هەروەسا سەروكێ پارتا (الشعب) (إسماعيل صدقی) پشتەڤانيا گرێدانا ئەڤێ پەيمانێ كر، بەلێ ئەندامێ جڤاتێ (عبدالعزيز الصوفانی) هۆشداری دا پێشكێشكرنا جهەكێ هەرەباش بۆ باليوزێ بەريتانيا ببيتە ئەگەر ب دەليڤە ببينيت و مايتێكرنێ د هندەك كاران دا بكەت، و ئەڤ مايتێكرنە دگەل بەرژەوەنديا وەلاتی نەگونجيت (م.م.ن ، دور غير عادی، الجلسة 1 فی 1936/11/11، 15-49) .

ژ بەرپەرێن كونڤيسێن پەرلەمانی دياردبيت ئەندامێن پەرلەمانی راوبوچوونێن جياواز دەربارەی گرێدانا پەيمانا مسری بەريتانی هەبوون، ژ ئەوانان ئەندامێ جڤاتا نوونەران (حمد الباسل) پشتەڤانيا گرێدانا ئەڤێ پەيمانێ كر ، بەلێ ئەندامێ جڤاتێ (عبدالحميد سعيد) هۆشداری دا كو لدويڤ بەندێن ئەڤێ پەيمانێ مسر بشێوەكێ بەردەوام دێ دويڤكەفتێ سياسەتا بەريتانی يا ژ دەرڤە بيت و مسر دێ پشتەڤانيا داخوازی و تەماعكارێن داگيركاريا بەريتانی بيت، هەروەسا نوونەرێن مسرێ ل كومەلا گەلان دێ پشتەڤانيا سياسەتا بەريتانی يا داگيركارێ كەن، پاشان دياركر : "ئەم

دێ سەربەخۆ بن و پارچا وەلاتێ مە ل باشووری ئانکو سودان ژمە جودایە و لەشکەرێ مسری لژێر فەرمانێن حاکمدارێ گشتی یە"، هەروەسا (عبدالعزیز الصوفانی) ئاماژە دا مژارا سودان کو پەیمانێ دەستهەلاتەکا بەرفرەهـ پێشکێشی حاکمدارێ گشتی کریە و ڕاگەهاند کو پەیمان دگەل راسپاردنا مللەتی پێشکێشی شاندێ مسری کری ناهێتە گونجاندن، پاشان (عبدالحمید سعید) دایە دیارکرن و گوت : "مسر ب چ نەخشەیی دێ چیتە ناڤ کومەلا گەلان و سنوورێن مە یێن باشووری لسەر ئەڤێ نەخشێ دێ ب چ شێوەی بن"، هەروەسا ئەندامێ جڤاتێ (محمد کامل الأسیوطي) دیارکر : "ئوپوزوسیونێ نەڤێت دانپێدانێ ب ساخلەتێن باش یێن ئەڤێ پەیمانێ بکەت، نەخاسمە مسر دێ ئازاد بیت د پێکهینانا لەشکەرەکێ بهێز"، هەروەسا ئەندامان (حسنی یاسین و إبراهیم عبدالهادی) پشتەڤانیا ئەڤێ پەیمانێ کرن، و سەرۆکێ جڤاتا نوونەران (أحمد ماهر) ئاماژە دا وێ چەندێ : "کو ئەڤێ پەیمانێ ساخلەتێن مەزن هەنە و ژ هەژییە بهێتە قەبولکرن، لێ رامانا وێ چەندێ نادەت کو کێماسی تێدا نینن بتایبەت د مژارا لەشکەری دا ، چونکە هیڤی و ئومێدا هەر مسرییەکی ئەوە ئێك سەربازێ بەریتانی ل وەلاتی نەمینیت، و مە هەول بۆ ئەڤێ چەندێ دان، بەلێ لەشکەرێ مە د ژمارا خۆدا کێمە و د چەکی دا ژی یێ هەژارە"، لدووماهیێ سەرۆك وەزیران دیارکر و گوت : "ژبو دووپاتکرنا مافێن د ئەڤێ پەیمانێدا پێدڤیە هەڤکاری بهێتەکرن ل شوینا پەیداکرنا گومانێ"، پشتی گەنگەشە بدووماهی هاتی ئەندامێن پارتا (الوطني) پێشنیارا رەتکرنا ئەڤێ پەیمانێ کرن، و لدەمێ دەنگدانێ (202) ئەندام لسەر پەیمانێ رازیبوون، بەرامبەر رەتکرنا وێ ژلایێ (11) ئەندامان ئەوژی (محمد عزیز أباظة، محمد فکری أباظة، مصطفی فودة ، محمد عبدالجلیل أبو سمره ، محمد بهی الدین برکات، د. عبدالحمید سعید ، عبدالعزیز الصوفانی، حسن شعراوی، محمد محمود جلال، هارون أبو سحلی و فکری الصغیر) بوون (م.م.ن ، الجلسة 3 في 1936/11/12، 47-83 ؛ م.م.ن ، الجلسة 4 في 1936/11/14، 90-133) .

بەلێ ل جڤاتا پیران نەهـ روونشتن هاتنە ئەنجامدان و تێدا گەنگەشە لسەر بەندێن پەیمانێ کرن و ل روونشتنا 18 چریا دووێ 1936 ب رازیبوونا (109) دەنگان بەرامبەر رەتکرنا (7) دەنگان پروژێ پەیمانێ هاتە پەسەندکرن (م.م.ش ، قانون رقم 80 لسنة 1936، 1937) .

د ووتارا پاشایی دا هاتبوو : "بێ گومان پشتی گرێدانا پەیمانا هەڤالینی و هەڤپەیمانیێ دگەل بەریتانیا دێ وەلات جێگیر بیت و دێ جهێ خۆ یێ نوی دناڤ بنگەهێ نیڤ دەولەتی دا بینیت" و د راپورتا بەرسڤدانا ووتارا پاشایی دا هاتبوو "ژ نیشانێن سەرکەفتنێ یە ڕازیبوون لسەر پەیمانێ ل هەردوو پەرلەمانێن مسری و بەریتانی دا بهێتە کرن و ئەڤ رازیبوونە نیزیکی زۆرینەیێ بوو، ئەڤ چەندە بەلگەیە کو ڕایا گشتی ل هەردوو وەلاتان بگرێدانا ئەڤێ پەیمانێ رازینە"، هەروەسا ئەندامێ جڤاتێ (محمد حسین هیکل) ڕاگەهاند : "بوچوون لسەر پەیمانێ ب چ شێوەی بیت لدەڤ یێن رازی و یێن نە رازی، ژ ئەرکێ مەیە کو ئەڤ پەیمانە بویە کارەکێ واقعی و ژبو شەرەڤا ئیمزاکرنا مە ئەم ب راستی و دلسوزی جێبەجێبکەن" (م.م.ن ، الجلسة الافتتاحیة في 1936/11/21، 10 ؛ م.م.ن ، الجلسة 3 في 1936/12/13، 26) .

هەر چاوان بیت وەزارەتا ژ دەرڤە یا مسرێ ئێکەم وەزارەت بوو کاریگەریا پەیمانێ لێ دیاربووی، ئەڤێ وەزارەتێ بریاردا دووبارە پشکێن وەزارەتێ رێکبێخیت و وەك نیشانەك ژبۆ گرنگیا پەیوەندیێن مسری - بەریتانی پشکا بەریتانی ڤەکرن (الرابطة العربیة، 1936/12/2، 58) .

دڤی دەمیدا بالیوزێ بەریتانی (لامبسون) راپورتەك بۆ حکومەتا بەریتانی هنارتبوو و تێدا دیارکر : "کو نەرازیبوون دناڤ سیاسەتمەدارێن مسرێ دا پەیدابوییە لدۆر بەرفرەهکرنا ئاڤاکرنا بنگەهێن لەشکەری ژبۆ هێزێن بەریتانی ل دەڤەرا کەنالێ سوێس، و ئەڤ کەسانە داخواز دکەن ئەڤ پارە بۆ بهێزکرنا لەشکەرێ مسری بهێتە مەزاختن، هەتا بشێن بارگرانیا بەرەڤانیکرن ژ مسرێ هەلگرن (F.O , January 16, 1939) .

هەروەسا ئەندامێن پەرلەمانی بێزاربوون ژ دەستنیشانکرنا حکومەتێ بۆ کوژمێ (160) هەزار جونەیهیان ژ گەنجینا وەزارەتا بەرەڤانیێ بۆ دروستکرنا رێکا (الإسماعیلیه) یا بەرەڤ رۆژئاڤایی هەتا سنوورێن فەلەستین دچیت، لڤێرێ ئەندامێن جڤاتا نوونەران (محمود غنام ، فکری أباظة و أحمد والی) نەرازیبوون دیارکرن لسەر ئەوی بنەمایێ کو ئەڤ رێکا لەشکەری دێ بارگرانیەکا نوی لسەر مسرێ زێدەکەت، زێدەباری ئەوێ چەندێ کو بەندێن پەیمانێ ئاماژە پێ نەکرییە و مفادارێ ئێکانە ئەوژی دەولەتا هەڤپەیمانە و

ئەوێ داخواز ژ مسرێ كريە ئەڤێ رێكێ رێكێ دروست بكەت، لدووماهيێ پێدڤيە داخواز ژێ بهێتەكرن ئەوژی د مەزاختنێن ئەڤێ رێكێ دا پشكدار بن، پاشان ئەندامێن نەرازيبووی دياركرن كو ترسا وان ئەوە حكومەتا بەريتانی ئەڤێ رێكێ ژبۆ ڤەگوهاستنا سەربازێن بەريتانی بۆ فەلەستين بكاربينيت و بزاڤا نەتەوەيی ل فەلەستين ژناڤ ببەن، بەلێ وەزيرێ بەرەڤانيێ دووپاتكر كو مسر رێكێ نادەت هەڤپەيمانيا خۆ ئەڤێ رێكێ بۆ لايەنێ لەشكەری دژی فەلەستين بكاربينن، هەروەسا سەرۆك وەزيران دياركر كو دێ حكومەت ژبەری دەسپێكرن و چێكرنا ئەڤێ رێكێ سۆزەكێ ژ بەريتانيا وەرگريت ئەڤێ رێكێ دژی فەلەستين بكارنەئينن (المصری، 1939/3/21، 22 ؛ المصری، 1939/3/22، 17) .

لدووماهيێ ووتارا پاشايی دووپاتكر : "ژ گرنگترين كارێن مسر ئەوژی جێبەجێكرنا پەيمانا مسری - بەريتانی يە" و لدەمێ گەنگەشەكرنا ڕاپورتا بەرسڤدانا ووتارا پاشايی، ئەندامێ جڤاتێ (عبدالحليم أبو راضی) دياركر : "دەربارەی پەيمانا مسری بەريتانی ئەم وەسا هزر دكەن لايەنەك بتنێ تێدا پشكدارە و يا ديارە مسر بارگرانيێ هەلدگريت و هەمی داهاتێن وەلاتی لژێر جێبەجێكرنا تێكستێن ئەڤێ پەيمانێ نە، د هەمان دەمدا بەريتانيا ژلايێ خۆڤە چ تشتی پێشكێشی مسر ناكەت"، سەرۆك وەزيران بەرسڤدا و گوت : "بەريتانيا بو مسرێ دووپاتكريە دێ هەڤكاری دناڤبەرا لەشكەرێ بەريتانی و مسريدا هەبيت هەتا لەشكەرێ مسری دگەهيتە ئاستێ بەرەڤانيكرنێ ژ وەلاتی بكەت و بەرامبەر مسر سۆزێن خۆ هەمبەر بەريتانيا بجهبينيت" (م.م.ن ، الجلسة 49 في 1939/4/24، 1650 ؛ الرابطة العربية، 1939/10/11، 2) .

لڤێرە دياردبيت گرێدانا پەيمانا مسری بەريتانی 1936 ژ ئەنجامێ دەركەڤتنا چەندين پێشهاتێن نيڤدەولەتی پەيدابوو، ئەوژی دەركەڤتنا ئەلمانيا وەك هێزەكا نوی ل گورەپانا ئەوروپا و حەزێن بەرفرەهبوونێ ل دەڤەرێن باكوورێ ئەفريقيا ، ئەڤێ چەندێ بەريتانيا هاندا پەيمانەكێ دگەل مسرێ گرێدەت و بەرژەوەندی و رێكێن هاتن و چوونا هێزێن خۆ ل مسرێ بپارێزيت، هەروەسا چێدبيت ئەگەرێ سەرەكی يێ گرێدانا ئەڤێ پەيمانێ ئەوژی پەيدابوونا شەرێ ئيتالی – ئەسيوبی بيت و ئەڤێ چەندێ فشارێن زێدە لسەر بەريتانيا و مسر كرن پەيمانا 1936 گرێدەن (فرج الله، 1987، 148) .

9.ئەنجام

پشتی بدووماهيك هاتنا ڤەكولينێ، ئەڤ ئەنجامێن لخوارێ هاتنە دياركرن :

1.ئەندامێن پەرلەمانێ مسرێ دويڤچوونەكا هوير ب مژارا مسری دكرن، و ڤان ئەندامان چاڤدێريا هەمی روودان و پێشهاتێن ل مسرێ دكرن، و ژبۆ نە بەرزەكرنا مافێن مسرێ و دەستڤەئينانا سەربەخۆيێ ئێكسەر گەنگەشە لسەر وان مژاران دكرن .

2.چەندين ئەندامێن زيرەك و خودان شيان د پەرلەمانێ مسرێ دا پەيدابوون و ڤان ئەندامان برێكا ووتارێن خۆ بناڤودەنگ دبوون و دووپاتی لسەر دەستڤەئينانا مافێن مسرێ دكرن، ژوانان (عبدالحميد سعيد، عبدالعزيز الصوفانی، محمد محمود جلال، محمد فكری أباظة، محمد عزيز أباظة، محمد حافظ رمضان، أحمد ماهر، مصطفی فودة ، محمود أبو النصر ... هتد) بوون .

3.ئەندامێن پەرلەمانێ مسرێ لسەر دەستڤەئينانا سەربەخۆيا سەرتاسەری بۆ مسرێ د رژد بوون، و گرنگيەكا مەزن بڤێ مژارێ ددان، و گەلەك جاران رەخنە و هەلويستێن توند يێ پەرلەمانی بەريتانيا ناچاردكر لدويڤ داخوازيێن ملەتێ مسرێ بهێن و باشترين نموونە سەرنەكەڤتنا دانوستاندنێن (محمد محمود – هندرسون 1929)، ژ ئەگەرێ هەلويستێ پارتا (الوفد) كو هەر پەيمانەكا بهێتە گرێدان دڤێت لژێر سيبەرا پەرلەمانی بيت .

4.هەردوو لايەنێن مسری بەريتانی بەردەوام هەولددان ژبو چارەسەركرنا چەندين مژاران دانوستاندنان ئەنجامبدەن، ژوانان دانوستاندنێن (سعد زغلول – مكدونالد 1924) و دانوستاندنێن (ثروت – چمبرلن 1927-1928) و دانوستاندنێن (محمد محمود – هندرسون 1929) و دانوستاندنێن (مصطفی النحاس – هندرسون 1930) و لدووماهيێ گرێدانا پەيمانا 1936 بوو، ولدويڤ بەندێن ئەڤێ پەيمانێ وەلاتێ مسرێ شيا تا رادەيەكا باش سەربەخۆيا خۆ بدەستڤەبينيت .

5. گەلەك جاران گوتنێن هندەك پەرلەمانتاران سەبارەت دانوستاندنان دگەل بەريتانيا دچوويە د خانا لێك زێدەكرنێ دا (مزايدە)، و وان بخۆ باش دزانين ئەو داخوازيێن ئەو دكەن دشيان دا نينە بەريتانيا لسەر رازيبيت، و بەلگە ژی حكومەتا

مسری سەرەرای گهورینا چەندین وەزارەتان لدووماهیێ ب مەرجێن بەریتانیا رازیبوون .

10.لیستا ژێدەران

10.1 : کونفێسێن پەرلەمانی

م.م.ن (مضابط مجلس النواب) ، الجلسة الافتتاحية فى 1924/3/15

م.م.ن ، الجلسة 1 فى 1924/3/17

م.م.ن ، الجلسة 20 فى 1924/5/9

م.م.ن ، الجلسة 33 فى 1924/5/25

م.م.ن ، الجلسة الافتتاحيه فى 1924/11/12

م.م.ن ، الجلسة 4 فى 1924/11/22

م.م.ن ، الجلسة 6 فى 1924/11/24

م.م.ن ، الجلسة 6 فى 1926/12/16

م.م.ن ، الجلسة 8 فى 1927/6/27

م.م.ن ، الجلسة 43 فى 1928/4/15

م.م.ن ، الجلسة الافتتاحيه فى 1930/1/11

م.م.ن ، الجلسة 8 فى 1930/2/3

م.م.ن ، الجلسة 9 فى 1930/2/6

م.م.ن ، الجلسة 41 فى 1930/5/20

م.م.ن ، الجلسه 4 فى 1931/6/29

م.م.ن ، الجلسة 13 فى 1932/2/4

م.م.ن ، الجلسة الافتتاحيه فى 1932/12/15

م.م.ن ، الجلسة 9 فى 1933/1/3

م.م.ن ، الجلسة الافتتاحيه فى 1933/12/14

م.م.ن ، الجلسة 8 فى 1934/1/9

م.م.ن ، الجلسة الافتتاحيه فى 1936/5/23

م.م.ن ، الجلسة 3 فى 1936/6/3

م.م.ن ، الجلسة 13 فى 1936/7/27

م.م.ن ، دور غير عادى ، الجلسة 1 فى 1936/11/2

م.م.ن ، دور غير عادى، الجلسة 1 فى 1936/11/11

م.م.ن ، الجلسة 3 فى 1936/11/12

م.م.ن ، الجلسة 4 فى 1936/11/14

م.م.ن ، الجلسة الافتتاحيه فى 1936/11/21

م.م.ن ، الجلسة 3 فى 1936/12/13

م.م.ن ، الجلسة 49 فى 1939/4/24

م.م.ش (مضابط مجلس الشيوخ) ، الجلسة 4 فى 1924/3/24

م.م.ش ، الجلسة 39 فى 1924/7/10

م.م.ش ، الجلسة 3 فى 1924/11/24

م.م.ش ، الجلسة 4 فى 1926/11/30

م.م.ش ، الجلسة 26 فى 1928/3/19

م.م.ش ، الجلسة 7 فى 1930/2/6

م.م.ش ، الجلسة 5 فى 1931/7/6

م.م.ش ، الجلسة 6 فى 1933/1/6

م.م.ش ، الجلسة 13 فى 1936/8/12

م.م.ش ، قانون رقم 80 لسنة 1936 ، معاهدة الصداقة والتحالف بين مصر و بريطانيا العظمى، وثائق المفاوضات السابقة والمحادثات من سنه 1920 إلى سنه 1932 ، المطبعة الأميرية ، القاهره ، 1937 .

10.2 : بەلگەنامێن نه بەلاڤکری

د.ك.و، كتاب المفوضية العراقية في الاسكندرية الى وزارة الخارجية، الملفة المرقمة /1/3/2، التسلسل 37/727, 20 كانون الثانى 1936

10.3 : بەلگەنامێن بەلاڤکری

وزارة الخارجية المصرية . 1955 . مفاوضات سنه 1929 (محمد محمود – هندرسن) . بيان عن مفاوضات صيف سنة 1929 ، القضية المصرية 1882-1954 ، القاهرة : المطبعة الأميرية .

وزارة الخارجية المصرية. 1955 . معاهدة 1936، القاهرة : المطبعة الأميرية .

البراوى، راشد . 1952 . مجموعة الوثائق السياسية ، ج1 ، المركز الدولى لمصر والسودان و قناه السويس ، القاهرة : مكتبة النهضة المصرية .

رياسة مجلس الوزراء . 1936 . نص مشروع المعاهده الذي قدمه الوفد المصرى الى لجنة اللورد ملنر فى يوم 17 يوليه سنه 1920) ، القاهرة : مطبعة الأميرية .

10.4 : بەلگەنامێن بەریتانی

F.O, No 407, No 107, Allenby to curzon, March 6, 1928

F.O, No 371, No 676, from Lampson to Hoare, December 2, 1935

F.o, 371, No 614, from Lampson to Hoare, December 4, 1935

F.O, No 19, from Lampson to Hoare, December 11, 1935

F.o, 407/223, No 377, from Lampson to Halifax, January 16,1939

10.5 : نامەیێن ئەكادیمی

جاويش، مصطفى إبراهيم حسين. 1976 . العلاقات المصرية البريطانية وأپرها فى الحياة السياسية في مصر منذ نعاهدة 1936 حتى إتفاقيه الجلاء سنه 1954م، رساله ماجستير ، كليه الاداب، جامعه اسيوط .

شلبى، حلمى أحمد عبد العال. 1982 . الحياة البرلمانية فى مصر (1936-1952) ، أطروحة دكتوراه ، كليه الآداب، جامعة عين الشمس .

الصائغ، صادق جعفر عوده . 2015 . السياسة البريطانية تجاه مصر (1882-1936) ، رسالة ماجستير ، كليه التربية، جامعة كربلاء .

المحمدى، جمال فيصل حمد . 2000 . الحياة النيابية فى مصر 1936-1945 ، رسالة ماجستير ، كليه التربية، جامعه بغداد .

10.6 پەرتووكێن بزمانێ عەرەبی

أبو الفتح ، محمود . د.ت . المسألة المصرية والوفد ، القاهرة .

أبو المجد ، صبرى . 1988 . سنوات ماقبل الثورة يناير 1930 – 23 يوليو 1952 ، ج2 ، القاهرة : الهيئه المصريه العامه للكتاب .

أبو عرجه، 1997 . المقطم جريدة الاحتلال البريطانى فى مصر ، القاهرة : الهيئه المصرية العامة للكتاب .

الاسكندرى، عمر . حسن، سليم. 2014 . تاريخ مصر من الفتح العثماني إلى قبيل الوقت الحاضر ، مراجعه : أ.ج. سفدج ، القاهرة : مؤسسه هنداوى للتعليم والثقافة .

باشا ، أحمد شفيق . 2015 . حوليات مصر السياسيه ، تقديم و دراسة : أحمد زكريا الشلق، الحولية السادسه، ط2 ، القاهرة : الهيئه المصريه العامه للكتاب .

________، أحمد شفيق . 2011. حوليات مصر السياسيه ، تقديم و دراسه : أحمد زكريا الشلق، الحولية الثالثة، ط2 ، القاهرة : الهيئه المصريه العامه للكتاب .

________، أحمد شفيق . 2014 . حوليات مصر السياسيه ، تقديم و دراسة : أحمد زكريا الشلق، الحولية الرابعه، ط2 ، القاهرة : الهيئه المصريه العامه للكتاب .

________، أحمد شفيق . 2015 . حوليات مصر السياسيه ، تقديم و دراسة : أحمد زكريا الشلق، الحولية الخامسه، ط2 ، القاهرة : الهيئه المصريه العامه للكتاب .

________، أحمد شفيق . 2015 . حوليات مصر السياسيه ، تقديم و دراسة : أحمد زكريا الشلق، الحولية السابعه، ط2 ، القاهرة : الهيئه المصريه العامه للكتاب .

بدوى ، جمال . 1994 . نظرات فى تاريخ مصر ، ط 2 ، دار الشروق: القاهرة .

البشرى، طارق . 1987 . دراسات في الديمقراطية المصرية، القاهرة : دار الشروق .

بيرك، جاك . 1987 . مصر .. الإمبرياليه والثورة : ثورة 1919 ، ترجمه : يونس شاهين، القاهرة : الهيئه المصريه العامه للكتاب .

الجزيرى، محمد ابراهيم . 1927 . اثار الزعيم سعد زغلول : عهد وزارة الشعب ، ج1 ، القاهرة : مطبعة دار الكتب المصرية .

الجميعى، عبدالمنعم إبراهيم . 2013 . من وثائق تاريخ المفاوضات المصرية البريطانية : مفاوضات عدلى كرزن 1921 ، القاهره .

حسين، محمد عبدالرحمن . 2011 . نضال شعب مصر 1798 – 1956 ، القاهرة : دار الكتب والوپائق القومية .

حشيش ، محمد فريد . 1999 . حزب الوفد 1936 – 1952 ، القاهرة : الهيئه المصريه العامه للكتاب .

الرافعى، أمين . 1921 . مفاوضات الانجليز بشأن المسأله المصرية، القاهرة : مطبعة النهضة .

الرافعى، عبدالرحمن . 1952 . الزعيم أحمد عرابى، القاهرة : دار الهلال .

________، عبدالرحمن . 1987 . فى أعقاب الثورة المصرية : ثورة 1919 ، ط 4 ، ج1 ، القاهرة : دار المعارف .

________، عبدالرحمن . 1988 . فى أعقاب الثورة المصرية : ثورة 1919 ، ط 4 ، ج2 ، القاهرة : دار المعارف .

________، عبدالرحمن . 1968 . ثورة 1919 تاريخ مصر القومى من سنه 1914 إلى سنه 1921 ، ج1 ، القاهرة : مؤسسه دار الشعب .

رزق، يونان لبيب . 1975 . تاريخ الوزارات المصرية 1878 – 1953 ، إشراف : حسن يوسف، القاهرة : مركز الدراسات السياسية والاستراتيجية بالأهرام .

رمضان، عبدالعظيم . 1985 . الصراع بين الوفد والعرش 1936-1939، بغداد : مطبعة الانتصار .

________، عبدالعظيم . 1989 . مذكرات السياسيين والزعماء فى مصر 1981/1891 ، ط 2 ، القاهرة : مكتبه مدبولى .

________، عبدالعظيم محمد ابراهيم . د.ت . تطور الحركة الوطنية فى مصر من سنه 1918 إلى سنة 1936 ، القاهرة ، المؤسسة المصرية العامة للتأليف والنشر .

زايد ، محمود . 1973 . من احمد عرابى الى جمال عبدالناصر : الحركة الوطنية المصرية الحديثة ، بيروت : الدار المتحده للنشر .

السيد، السيد . 1984 . سامى مهران، البرلمان المصرى، القاهرة : الهيئه المصرية العامه للكتاب.

صفوت، محمد مصطفى . 1959 . مصر المعاصره وقيام الجمهورية العربية المتحدة : التطور السياسى 1882 – 1958 ، القاهرة : مكتبة النهضة العربية .

عبدالقادر ، محمد زكى . 1973 . محنه الدستور 1923-1952 ، القاهرة : مكتبه مدبولى .

عبدالله ، نبيه بيومى . 1989 . الحياه البرلمانيه فى مصر 1924 – 1936 ، القاهره .

عبدالناصر . هدى جمال . 1987 . الرؤية البريطانية للحركة الوطنية المصرية 1936-1952 ، القاهرة : دار المستقبل العربى .

عيسى، صلاح . 1972. الثورة العرابية، بيروت ، المؤسسة العربيه للدراسات والنشر

غربال، محمد شفيق . 1952 . تاريخ المفاوضات المصرية البريطانية ، ج1 ، بحث فى العلاقات المصرية البريطانية من الاحتلال الى عقد معاهدة التحالف 1882 – 1936 ، القاهرة : مكتبة النهضة المصرية .

غنام ، محمود سليمان . 1936 . المعاهدة المصرية الانجليزية و دراستها من الوجهة العمليه، القاهرة : مگبعه دار الكتب المصريه .

فرج الله، سمعان بطرس . 1987 . سياسة مصر الخارجية 1922-1952 ، فى كتاب (دراسات فى السياسة الخارجية المصرية من إبن طولون إلى أنور السادات، القاهرة : مكتبة النهضة المصرية .

كولومب، مارسيل. د.ت . تطور مصر 1924-1950 ، ترجمة : زهير الشايب، تقديم : أحمد عبدالرحيم مصطفى ، القاهرة : مكتبه مدبولى .

المليجى، مشرفه محمد أحمد . 1989 . عبدالخالق ثروت و دوره في السياسة المصرية 1873 – 1928 ، القاهرة : الهيئه المصرية العامة للكتاب .

النجار، حسين فوزى. 1965 . أحمد لطفي السيد : إستاذ الجيل، القاهرة : المؤسسة المصرية العامة .

نور ، مختار أحمد . 2005 . مصطفى النحاس رئيسا للوفد (1927-1953) ، القاهرة : دار الكتب والوپائق القوميه .

هيكل، محمد حسين . 1969 . 50 عاما على ثوره 1919 ، القاهرة : مؤسسه الأهرام .

10.7 : پەرتووکێن بزمانێ ئینگلیزی

Alsayyid, *Afaf Lutfi, Ashort History of Modern Egypt*, London, 1985 .

Gregory , R. A. (1939 *James Ramsay Mac Donald) , 1866 – 1937*

10.8 : رۆژنامە و گوڤار

البلاغ، 4452 ، 1927/2/8

الرابطة الشرقية، العدد الرابع فى 1930/1/15

الرابطة الشرقية، العدد 1 فى 27 مايو 1936

الرابطة العربية العدد 22 فى 1936/10/21

الرابطة العربية، العدد 28 فى 1936/12/2

الرابطة العربية، العدد 170 فى 1939/10/11

المصرى، العدد 886 ، 1939/3/21

المصرى، العدد 887 ، 1939/3/22

مجلة البرلمان العربي ، تاريخ الحياة النيابية فى مصر ، العدد 59 ، دمشق ، 1995

10.9 : گوڤارێن بزمانێ ئینگلیزی

Thorpe, A. (1988). Arthur Henderson and the British political crisis of 1931. *The Historical Journal*, 31(1) ..

10.10 : بیرهاتنێن کەسایەتی

باشا، إسماعيل صدقى . 1996 . مذكراتى ، تحقيق : سامى أبو النور ، ط2 ، القاهرة : مكتبة مدبولى .

هيكل، محمد حسين . 1990 . مذكرات فى السياسة المصرية ، ج1 ، القاهرة : دار المعارف .

پەراوێز

[1]شورەشا (العرابی) : ئەڤ شورەشە دناڤبەرا سالێن 1879-1882 بسەرکردایەتیا (أحمد عرابی) دژی خدێوی توفیق و

مايتێكرنا بيانى د كاروبارێن مسرێ دا بەرپابوو (عيسى، 1972، 354-394 ؛ الرافعى، 1952، 11-92) .

[2] بۆ پتر پێزانينان دەربارەى ڤان دانوستاندنان (الاسكندرى، حسن، 2014، 303-345) .

[3] بۆ پتر پێزانينان دەربارەى شورەشا سالا 1919 (الرافعى، 1968، 120-169) .

[4] پارتا (الوفد) : دەسپێكا دروستبوونا ئەڤێ پارتێ بۆ سالا 1919 دزڤريت، دەمێ (سعد زغلول) ل سالا 1918 هزر د پێكهينانا شاندەكێ مسرى كرى بەرەڤانيێ ژ مژارا مسرى بكەن، و ل سالا 1924 ئێكەم هەلبژارتنێن ياسايى ل مسرێ هاتنە ئەنجامدان، د ئەڤان هەلبژارتنان دا پارتا (الوفد) شيان سەركەفتنەكا مەزن توماربكەن و ژ سەرجەمێ (211) كورسييان ل جڤاتا نوونەران شيان (179) كورسييان بدەستخۆڤەبينن . هەژى گوتنێ يە ئەڤێ پارتێ هەر ژ سالا 1924 تا سالا ژناڤبرنا وێ ل 1952 زۆربەيا جاران وەزارەتێن مسرێ پێك دئينان (حشيش، 1999، 53-232) .

[5] بۆ پتر پێزانينان دەربارەى دانوستاندنێن دناڤبەرا شاندێ مسرى و لژنا (ملنر) (نص مشروع المعاهده الژى قدمه الوفد المصرى الى لجنه اللورد ملنر فى يوم 17 يوليه سنه 1920) .

[6] بۆ پتر پێزانينان دەربارەى دانوستاندنێن (عدلى يكن – كيرزن) (الجميعى، 2013 ، 7-64) .

[7] جيمس رامزى ماكدونالد ل سالا 1866 ژ دايك بوييە ، سياسەتڤانەكێ بەريتانى يە و ئێكەم ئەندام بوو ل پارتا (كرێكارێن بەريتانى) ل سالا 1924 بۆ ماوێ نەهـ هەيڤان دبيتە سەرۆك وەزيرێن بەريتانيا ، پاشان ل ماوێ دناڤبەرا 1929 هەتا 1931 ژى بويە سەرۆك وەزير ، و دناڤبەرا سالێن 1931-1935 دبيتە سەرۆكێ حكومەتا نيشتمانى ل سالا 1937 دمريت . Gregory , R. A. (1939 James Ramsay Mac Donald , 1866 – 1937 , pp 474 – 482

[8] بمرنا (سعد زغلول) جۆرە نە ئاراميەك لدەڤ لايەنێ بەريتانى پەيدابوو، چونكە وان هزردكر (سعد زغلول) بتنێ هێز هەبوو و دشيا فشارێ لسەر هەڤالێن خۆ بكەت و پەيمانەكێ دگەل بەريتانيا گرێدەت، و رۆژناما (مانشستر گارديان) يا بەريتانى ل 26 ئاب 1927 بەلاڤكربوو "سعد زغلول زەلامێ ئێكانە بوو ئيمزاكرنا وى لسەر پەيمانا مسرى – بەريتانى جهێ رازيبوونا هەمى زەلامێن مسرييان بوو ، و هەتا مروڤێن بهێز ل مسرێ باوەرى ب (سعد زغلول) هەبوون" (نور ، 2005، 271) .

[9] ئارسەر هندرسون ئێك ژ دامەزرێنەرێن پارتا كرێكارێن بەريتانيا بوو، دناڤبەرا حوزەيرانا 1929- تەباخا 1931 وەزيرێ ژ دەرڤە يێ بەريتانيا بوو، ل سالا 1934 خەلاتێ نۆبل يێ ئاشتيێ وەرگرتبوو (Thor pe, (1988,117-13 .

[10] نە سەركەفتنا ڤان دانوستاندنان ژ ئەنجامێ نە رێكەڤتنا وان لدۆر تێكستێ سودان و مانا هێزێن بەريتانى ل مسرێ بوو، دەربارەى سودان شاندێ مسرى ڕژدبون لگەل بەريتانيان حوكمرانيێ ل سودان بكەن، و دانانا جڤاتەكا ڕاوێژكاريێ يا پێكهاتى ژ ئەندامێن مسرى و سودانى، هەروەسا هێزێن مسرى و فەرمانبەرێن مەدەنى و لەشكەرى بزڤرن بۆ سەر كارێن خۆ ل سودان، زێدەبارى دەستنيشانكرنا دەڤەرا لەشكەرێ بەريتانى ل كەنالێ سوێس بويە جهێ هەڤركيێ دناڤبەرا هەردوو لايەناندا . (د.ك.و، 37/727 ، 20 كانون الثاني 1936) .

[11] هەلويستێ پارتا (الوطني) داكوكى لسەر سياسەتا خۆ دكرن ئەوژى (چ دانوستاندن نينن هەتا دەرێخستنا هەمى هێزێن بەريتانى ژ مسرێ) . (الرافعى، ج2 ، 1988، 228) .

[12] بۆ پتر پێزانينان دەربارەى پەيمانا مسرى بەريتانى 1936 (وزارة الخارجية المصرية، معاهدة 1936، 1955) .

موقف البرلمان المصري من العلاقات المصرية – البريطانية 1924-1936 : دراسة تاريخية – وثائقية

الخلاصة

شهد مصر في العام 1924 حدث سياسي مهم و هو تأسيس البرلمان المصري بمجلسيه (النواب والشيوخ)، حيث لعب هذا البرلمان دوراً كبيراً في سياسة مصر الخارجية، وخاصةً في العلاقات المصرية – البريطانية، إذ كان في بداية هذه العلاقات هو مفاوضات بين الجانبين بخصوص إستقلال مصر، ومن أهم هذه المفاوضات (سعد زغلول – مكدونالد 1924) و(ثروت – تشمبرلن 1927-1928) و(محمد محمود – هندرسون 1929) و(مصطفى النحاس – هندرسون 1930) و أخيراً عقد معاهدة 1936 .

و حول هذا الموضوع تم طرح مجموعة أسئلة لعل من أهمها : هل كان البرلمان المصري في هذا الوقت قوياً؟ وإلى أي مدى أثرت قرارت النواب المصريين بمجلسيه (النواب والشيوخ) على الأوضاع السياسية في مصر؟ وهل كانت ضغوط بريطانيا على البرلمان خوف على المصالح المصرية؟ وهل كان لبريطانيا أي دور في تحديد مستقبل القضية المصرية؟.

الكلمات الدالة: البرلمان المصري، بريطانيا، نواب البرلمان، المفاوضات، رئيس الوزراء، معاهدة 1936

THE EGYPTIAN PARLIAMENT'S POSITION ON EGYPTIAN-BRITISH RELATIONS 1924-1936:
A HISTORICAL AND DOCUMENTARY STUDY

MOHAMMED **H**AMED **A**BBAS and **S**HERZAD **Z**AKARIA **M**OHEMMAD
Dept. of History, Faculty of Humanities, University of Zakho, Kurdistan Region–Iraq

ABSTRACT

In the year 1924, significant political developments unfolded in Egypt, marked by the establishment of the Egyptian Parliament with its two chambers (the House of Representatives and the Senate). This parliament played a substantial role in Egypt's foreign policy, particularly concerning Egyptian-British relations. The inception of these relations was characterized by negotiations between the two parties regarding Egypt's independence. Notable negotiations included those between Saad Zaghloul and MacDonald in 1924, Tharwat and Chamberlain in 1927-1928, Mohamed Mahmoud and Henderson in 1929, and Mustafa El-Nahhas and Henderson in 1930, culminating in the signing of the 1936 Treaty.

With these considerations in mind, several questions arise. Was the Egyptian Parliament powerful during this period? To what extent did the decisions of the Egyptian parliamentary members in both chambers (the House of Representatives and the Senate) influence the political landscape in Egypt? Were Britain's pressures on the Parliament driven by concerns for Egyptian interests? Did Britain play any role in shaping the future of the Egyptian issue?

KEYWORDS: Egyptian Parliament, Britain, Parliamentary Members, Negotiations, Prime Minister, 1936 Treaty